

Ötös, Kiss József

Ötös idéje: 1977.

TART.: ADALÉKOK, AZ 1868. ÉVI "ÖTÖS" RÉLE
NÉPOKTATÁSI TÖRVE, KAPCS. RÉNDDELKEZÉSEKHEZ

---

55 lap

Földrajzi mutató: KUTAS

Szám mutató: XXVII)

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRZA'S

ÁTVEZETVE AZ EGYSÉGES LTK. 3683-AS TÍTELE ALÓL

3683

V/15/61

A d a l é k o k

az 1868. évi XXXVIII. úgynevezett " Eötvös féle " népoktatási
törvénnyel kapcsolatos rendelkezésekhez a belső - somogyi re-
formátus egyházmegyében

Eredeti kéziratos iskolai feljegyzések
alapján

összeállította:

K i s s J ó z s e f
ny. ált. isk. igazgató.

7541 K u t a s .

Somogy megye.

A d a l é k o k

az 1868.évi XXXVIII.ugynevezett " Eötvös féle " népoktatási törvény-
nyel kapcsolatos rendelkezésekhez a belső-somogyi református egyház-
megyében

Egy iskolai mindeneskönyv van előttem. Minden es könyvnek könyv-
nek azért nevezték, mert minden levelet, mely annak idején az iskolához
érkezett, abba kellett belemásolni. Hetek óta lapozgatom, forgatgatom,
olvasszom a benne lévő bejegyzéseket. Aztán eltűnődöm az olvasottakon
s összevetem a négyven-ötven évvel ezelőtt tanultakkal s a maiakkal. Hi-
szen ez a mindeneskönyv közel száz esztendő s. Tanítók irták bele az ak -
kori " Belső - somogyi református egyházmegyébe " kebelezett, Beleg köz-
ség egy tanerős, református elemi iskolájához érkezett körleveleket, tudó-
sitásokat, értesítéseket. Hiszen az akkori egyházi szervezeti szabályzat
szerint a református elemi iskolák felügyeletét a helyi iskolaszékeken ki-
vül az egyházmegyei közgyűlés által választott - csak lelkész lehetett -
egyházmegyei tanügyi elnök látta el a körfelügyelő lelkészek és tanítók ál-
tal. Ez a szervezeti élet már korábban, még a kiegyezés~~s~~ előtt kialakult
s lényegében megmaradt változtatás és korszerűsítés nélkül az Eötvös fé-
le 1868.XXXVIII.népoktatási törvény életbelépése után is szinte érintet-
lenül a felszabadulásig, illetve 1948 közepéig, az iskolák államosításáig.

Talán az volt a különbség, hogy most már nem támaszkodott a refor-
mátus elemi iskolai oktatás korántsem úgy a csurgói - szintén a belsőso-
mogyi református egyházmegye által fenntartott - református gimnáziumra,
mint korábban, hiszen a már említett törvény után Somogy megyében, éppen
Csurgón állítottak fel tanítóképzőt, - 1932-ben szűnt meg - ahol nagyon
sok református vallásu tanítót is képeztek. A csurgói tanítóképzőn kívül
- elsősorban a férfiak - tanultak a pápai állami és a csáktornyai állami
tanítóképzőkben. Ezeken kívül néhányan - még a felszabadulás utáni évek-
ben is - a Nagykőrösi és Dunamelléki Református Tanítóképző Intézetben -
mely egyik legjobb képesítést adta az ott végzőknek s egyuttal kántori
képesítést is adott, melyet az egyházak, mivel a tanítói és a kántori ál-

lás össze volt kapcsolva, megkivánták. Az állami képzőkben végzetek vagy a nagykőrösi férfi, vagy a pápai református nőképzőben szerezték meg a kántori oklevelüket.

A mult években az 1800-1860 közötti évek iskolapolitikáját próbáltam papírra vetni a kisbajomi ref. egyháznál fellelt "Protocullum" - ban történt bejegyzések alapján. Ez alkalommal a kiegyezés utáni időket szeretném taglalni, hiszen a fellelt bejegyzések adnak sok olyan adatot, melyek hiven bemutatják a kiegyezés utáni belsősomogyi református elemi iskolát, azok általános képét, a tananyagot, tanmeneteket, órarendet, kézzel írt tankönyv részletet, pályázati hirdetményeket s egyéb közleményeket. De rámutat arra a nem kívánatos tényre is, melyek ellentétek formájában megmutatkoztak az iskoláknál, illetve annak iskolaszéki elnöke, a lelkész és a tanító között. De utalnak a bejegyzések az iskolák felszereltségére, állapotára, külső és belső rendjére, egészségügyi viszonyaira.

Tallózunk hát e könyvben s jegyezzük ki mindazokat, melyek ujkori történetünk, a XIX. század második felének közoktatásügyi politikáját, illetve annak egy részét itt, a somogyi végeken élt tanítók feljegyzése során bemutatja.

A mindenes könyv több ízben hivatkozik Szalóky Dániel erdőcsokonyai tanító és Vecsey nevű tanító közösen írt kéziratos földrajz könyvére, melyet teljes egészében itt lemásoltam. Szalóky Dániel különben nagyon hosszú ideig élt Somogyban Erdőcsokonyán és annak idején a megye egyik legjobb tanítója volt, akit tanítótársai, de az egyházmegye vezetői és a vármegyei világi vezetők is elismertek.

Az alább ismertetett tanügyi körlevél 1874-ben kelt.

Másolat. Vecsey és Szalóky féle földrajzi kéziratok IV. oszt. téli fél-
évére.

„ A föld öt részének általános földrajza.

I. Európa.

A' földnek azon része, melyben a' mi hazánk is van, Európának nevezetik. Európa az éjszaki mérsékelt éghajlat alatt fekszik a' keleti félgömbön. Legéjszakibb része azonban benyulik a' hideg földövben.

Európa határai: éjszokról az éjszaki Jeges tenger, nyugotról az Atlánti tenger; délről a' Földközi tenger; keletről pedig egy másik földrész, Ázsia. Kiterjedését a' hozzátartozó szigeteket is beszámítva - nincs bejegyezve - lakosainak számát pedig 250 millióra lehet tenni.

Európa nevezetesebb országai ezek: Magyar-ország, Ausztria, Olaszország, Helvéczia, Hollandia, Dánország, Poroszország, Svéd és Norvég-ország, Oroszország, Törökország és Görögország.

Európa országainak fővároasi közül nevezetesebbek: Budapest, Magyar országban; Bécs, Ausztriában; Róma, Olaszországban; Párizs, Franciaországban; Berlin, Poroszországban; Szent - Pétervár, Oroszországban; Konstantinápoly, Törökországban; Athéne, Görögországban. Nevezetes városok még: Nápoly, Turin és Velence Olaszországban; Bern és Básel, Helvécziaiban; Lion Franciaországban; Dublin, Irlandban; Brüsszel, Belgiumban.

Európa nagyobb szigetei.

1. Az Atlánti tengerben: Izland, ez Dánországhoz tartozik; Nagy-Británia és Irland, e' két szigetből áll Angolország.

2. A' földközi tengerben: Korzika Franciaországhoz tartozik; Szardínia és Szicília, mindkettő Olasz országához 's végre Kánelia Törökországhoz tartozik.

Európa legnagyobb félszigetei: Kola, Skandivánia, Jütti vagy Dán félsziget, Pirénei-Appenini, Morea - és Krim félsziget.

Az Európát környező tengerek közül a' már említettekén kívül nevezetesek még a' Keleti, - Ádriai és Fekete-tenger, 's a' két tenger szoros: a' Gibraltári és Szkutari.

Európa nagyobb hegyégei: a' Kárpátok, Balkán, Appenini, Alpes, Pirénei, a' Skandináviai hegyek és az Urál. Tüzhányó hegyek a' Hekla, Izlandon, - Etna, Sziciliában, - Vezuv, Olaszországban.

Európa nevezetes tavai: a' Ladoga, Onega és Balaton. Folyói közt legnagyobbak a' Volga, Don, Dniper, Duna, Pó, Rhóne, Ebró, Tájó, Dueró, Loár, Szajna, Rajna, Elbe, Odera, Visztula.

Európa lakosai általában a' kaukázusi törzshöz tartoznak. Nyelvüket

tekintve a' következõ nyolc fajhoz sorolhatók:

1. Latin faj. Ehez tartoznak ~~az oroszok, a németek, a hollandok~~ az olaszok, francziák, spanyolok, portugálok, oláhok.

2. Germán faj. Ehez tartoznak a' németek, hollandok, angolok, dánok, svéddek és norvégek.

3. Szláv faj. Ide tartoznak az oroszok, lengyelek, morvák, cshek, tótok, vendek, bolgárok, horvátok, illetve szerbek.

4. Czelti fajhoz tartoznak: a skótok és irek.

5. Magyar fajhoz tartoznak: a' magyarok, székelyek, kunok és jászok.

6. Tatár fajhoz tartoznak az oroszországi tatárok és törökök.

7. Finn fajhoz a' finnek.

8. Görög fajhoz a' görögök és örmények.

Vallásra nézve Európa lakosai keresztyének, mohamedánok és zsidók. Az éjszaki szigetek némelyikén pogányok is vannak, de csak kevesen. Mohamed vallásuk a törökök. A' keresztyének közül legtöbben a' római katolika egyházhoz tartoznak. Ilyenek az alánok, spanyolok, francziák, irrek, belgák, csehek, tótok, horvátok, egy része a' magyaroknak és németeknek. A' protestáns egyházhoz tartoznak az angolok, skótok, dánok, svéddek, norvégek, egy része a magyaroknak, németeknek és tótoknak. A' görög egyházhoz tartoznak az oroszok, görögök, szerbek és bolgárok.

Európa népeivel miveltség tekintetében csak Éjszak ä Amerika miveltebb lakosai versenyezhetnek.

Európa országai többnyire egy fejedelem uralkodása alatt állanak. Az ilyen országok monarkiónak neveztetnek. Köztársaság kevés van Európában. Monarkiját vagy uralkodóját nem minden ország egyformán nevezi, - egyik császárnak, másik királynak, cárnak, fejedelemnek, stb.

II. Ázsia

Ázsia keletre van Európától, azért keletnek is szokták nevezni. Ázsiát az Éjszaki Jeges tenger, a' Csendes vagy nagy tenger, az Indiai és Veres tenger keleti, - nyugot felől pedig Európa határolja.

Ázsia nagyobb része az éjszaki mérsékelt éghajlat alatt fekszik, déli részével azonban a' forró, éjszakival pedig a' hideg éghajlat alá nyúlik.

Ázsia a' legnagyobb földrész, majdnem ötfélszer akkora, mint Európa. Lakosainak száma azonban alig kétszer több, mint Európáé.

Nevezetesebb országai ezek: Khina; ázsiai Oroszország, melynek nagy része Szibériának is neveztetik; Japán; Elő India vagy Hindostán, mely nagyrészt az angoloké, Perzsia, Arábia; ázsiai Törökország.

Ázsiában nevezetesebb városok: Peking, Khinában; Jedó Japánban; Kalkutta és a' gyémánt bányáiról híres Golkonda, Elő ~~Indiában~~ Indiában; Mekka, Mohamed születési helye Arábiában; Jéruzsálem és Damaskus az ázsiai Törökországban.

Ázsia nagyobb szigetei: Japán, - szigetcsoport Borneo, Szumátra, Czeilon. Fél-szigetei: Kamcsatka, Elő és Hátsó India, Arábia és Kis Ázsia.

Tavai: Káspi tó, Arál tó és Holt tenger.

Folyói: Ob és Jenisei, Oroszországban; Jangcse-King Khinában; Ganges Elő Indiában; Eufrát és Tigris, az ázsiai Törökországban.

Ázsia nagyobb hegyei: Kaukázus, a' Fekete tenger és Káspi tó között; Himalája, Elő India és Khina között; ez utóbbi a földnek legmagasabb hegy-sége.

Ázsia lakosai a' kaukázusi és mongol törzshöz tartoznak. Vallásra nézve leginkább pogányok, de vannak mohamedánok és keresztyének is. Mivel több népei a' khinaiak, japánok, indusok, perzsák és arabok. A' többiek többnyire miveletlen vándor népek.

Ázsia földje minden terményekben felette gazdag. A' növényországból van czédrus, pálma, ében, kávé, narancs és citrom fája. Az állatországból jó fajú ló, teve, elefánt, párducz, tigris, oroszslán, stb. Ásványokból drágakövek, arany, ezüst, vas, ólom, stb.

III. Afrika

Afrika tőlünk délre esik. Európától a' Földközi tenger, Ázsiától a'

Veres tenger választja el. Egyéb határa még az Indiai és Átláti oceán. **Áfrika** nagyobb része a' forró éghajlat alatt lévén, benne folyvást égető hőség uralkodik. Kiterjedése háromszor akkora, mint Európáé. Lakosainak számát nem lehet pontosan tudni; mert e' földrész belsejében a' benne lakó vad népek 's az éghajlat kedvezőtlenlége miatt maig se ismeretesek az az európaiak.

Áfrika nevezetesebb országai ezek: Nubia, Egyptus, Tripolisz, Tunisz, mind a négy az európai török szultán főurasága alatt; - Algir a' francziák birtokában; Marokkó önálló ország; Szenegambia, jobbára az ángolok, francziák és portugálok birtokában; Nigriczia vagy Szudán és Gvinea, mindkettő több-kisebb nagyobb birodalmakból áll; Jóreményfok az angolok birtokában, és a' hottentották földje. Nevezetes városok Kairó és Alexanria Egyiptomban és Algir.

Áfrika belsejében több nagy kiterjedésű homok sivatag van, ezek közt legnagyobb a' Szahara sivatag.

Áfrika szigetei között legnagyobb a' Madagaskár. Említésre méltóak még a' Ferró sziget, melyen átvonulni képzeljük az első délvonalat, a' Szent Ilona sziget, hol I-ső Napoleon száműzetésben meghalt.

Folyói közt legnagyobb a' Nilus, mely áradásával termékenyíti Egyiptust.

Hegyei közül nevezetesebb az Atlasz, mely a' földközi tenger partvidékén nyulik végig.

Áfrika földje a' part vidékeken termékeny; belseje azonban vízben szükkölvén növényekben szegény. Sokféle vérengző állat, továbbá krokodil, strucz, stb. lakja. Arany, vas, réz, só bőséggel van.

Lakosai vagy őslakosok vagy bevándorlottak. Az őslakók közt nevezetesebb népek a' négerek, berberék, koptok, kafferek és hottentották. Ezek közül a' koptok keresztyének, a berberék mohamedánok, a' többiek pedig nagyobb részben pogányok és köztök még emberevők is vannak.

Amerika két nagy részből áll, u.m. Éjszak és Dél Amerikából. E két nagy részt a Panama nevű földszoros köti össze. Amerika a nyugoti félgömbön, az éjszaki sarkkörtől csaknem a déli sarkkörig, az Atlanti és Nagy tenger között fekszik. Négyszer akkora, mint Európa, mégis felényi ember se lakja, mint Európát.

Amerika nevezetesebb országai.

1. Éjszak- Amerikában : Grönland sziget, törpe eszkimó lakosokkal. Uj Brittania; Egyesült államok, lakosai mivelttség tekintetében az Európaiakkal versenyeznek. Mexiko, Nyugat India, számos szigetből álló szigetecsoport.

2. Dél- Amerikában: Kolumbia, három köztársaságból áll, nevét Amerika fölfedezőjétől, Kolumbus Kristóftól nyerte; Peru, Bolivia köztársaságok; La Plata egyesült állam; Dél Amerika legnagyobb állama.

Nevezetesebb Amerikai városok: Halifax, kikötő város Uj Brittaniában: Uj-Jork és Vasington az Éjszak Amerikai Egyesült államokban.

Amerika nagyobb tavai: Felsőtó, Hurontó, és Micsigantó, mind a három egy csoportban. Folyói: Szent Lőrincz és Missziszippi Éjszak Amerikában; Amazon, La-Plata és Orinoko Dél Amerikában.

Amerika nyugoti oldalán egy roppant nagy heglánc nyulik végig, mely csak a Panamai földszoroson szakad meg, de aztán ismét előtűnik, - e hegláncot Kordileráknak nevezik.

Amerika őslakosai az indiánok, nagyobb részt műveletlenek, valamint azon négerék is, kik a be hurcolt rabszolgák maradékai. Az indiánok, időről-időre keverednek, ellenben a bevándorolt európaiak száma mindinkább szaporodik. Az indusok nagy része máig is pogány, - a többi lakosok keresztyének.

Amerika kedvezőbb éghajlatt fekvő vidéke igen termékeny. Ős-erdőiben óriás fák találhatók. A pamut és cukornád termelés nagyban üzetik. Aranya, ezüstje, egyéb ásványa bőven van.

Ausztrália egészen szigetekből álló földrész, azért szigetvilágnak is neveztetik. Szigetei az Indiai, - és Nagy tengerben fekszenek, részint a' keleti, részint a' nyugoti félgömbön. Összes szigeteivel mint egy akkora kiterjedésű, mint Európa. Hozzávetőleg 3-4 millió ember lakja, kik néger fajú pápuák, vagy malájok vagy európai bevándoroltak. Ez utóbbiak keresztyének. Egyéb lakosai bár köztük a keresztyén vallás folyvást terjesztik, - többnyire még ma is pogányok, miveletlenek, sőt egészen vadak is vannak köztük.

Ausztrália állat és növény fajokban szegény. Legnagyobb állata az ugrány. Növényei közül említésre érdemes a' kókusz és kenyér pálma. Aranyban, ezüstben azonban gazdag.

Nagyobb rendű hegyek, folyók, tavak nincsenek Ausztráliában.

Nevezetesebb szigetei és sziget csoportjai: Uj-Holland, - ez a' legnagyobb szigete. Belseje ismeretlen, - miveletlen pápuák lakják. Partvidékein több telepítményeik vannak az európaiaknak, melyek között nevezetes Uj-déli Valesz, Szidnei várossal, hova az angolok száműzött bűnöseiket szállítják.

Uj-Gvinea második nagyságu sziget, belseje szinte ismeretlen.

Tasmánia és Uj-Széland az angolok birtoka.

Szándvidéki szigetek és Társaság vagy Tahiti sziget csoport. "

Hát ezt tanulták abban az időben a gyermekek az iskolában. Tévedések, pontatlanságok bőven találhatók benne. Ha mai ember olvassa ezeket, bizony megfelelő előismerettel kell rendelkezni, hogy meg is értse. Ha már a ~~sz~~ " szerzők " így irták meg, egyáltalán a magukat " miveltebbeknek " tartó papság, mint az iskolák felügyelői, miért nem javították ki a hibás, hiányos, ~~nem~~ pontos részleteket? De a továbbiakban is találkozunk még néhány furcsasággal.

" Magyarország általános földrajza.

/ II.oszt. nyári félévben. /

Az én édesapámat N.N-nek hívják. Nekem van még édesanyám, testvére-

reim. Ezekkel együtt mi egy háznépet vagy családot képezünk. Családnak nevezzük hát egy háznak rokonlakosait. A' mi házunk mellett sorban még több házak és épületek is vannak. Azt a' helyet, a' hol egymás mellé több lakóházak vannak építve, falunak mondjuk; ha pedig ott vásárokat tartanak, az emberek, városoknak nevezzük.

Minden falunak és minden városnak van saját neve.

A' mi lakóhelyünk N-nek neveztetik. Ez falu vagy város, mert vásárok nem tartatnak. A mi falunkhoz, városunkhoz / közel van északon N, keletre N, stb. Község / Többfalu és város egy járást, több járás egy vármegyét képez. A' mi községünk a . . . . i járásban, Somogy vármegyében van, mely összesen 8 járásból áll / kaposi, marczali, nagyatádi, igali, szigetvári, lengyeltóti, csurgói és tabi /. Somogy megye mellett keletre van Tolna és Baranya, északra a' Balatontó, és Veszprém megye, nyugotra Zala megye, délre a' Dráva folyó. Több vármegye együtt egy kerületnek, több kerület pedig egy országnak neveztetik.

A' mi országunk Magyarország. Ezt azért nevezik Magyarországnak, mert a' kik benne laknak, többnyire magyarok; én is magyar vagyok. Országunkban öt nagy kerület van, u.m.: dunáninnyi, dunántuli, tiszáninnyi, tiszántuli és Király hágón tuli. / Erdély/ Somogy megye a' dunántuli kerület vármegyéi közé tartozik.

Magyarország mellett kröröskörül más országok is vannak. Ezek közül országunkhoz tartoznak: a' Dráván túl lévő Horváth és Tóthország, továbbá Dalmatia és a Magyar Tenger mellék. / Ezelőtt a magyar királyság déli határán hosszan a' határőrvidék vagy katonai végvidék nyult el, mely katonák parancsnokság alatt állott, a' közelebb mult években azonban ez is polgári hatóság igazgatás alá vétetett 's Horvát Slavon országba és Magyarországba beosztatott /. Ezeken kívül Magyarország szomszédságában van keletről Bukovina és Moldva ország, délről Oláh, - Szerb és Bosnyákország, nyugotról Stájerország és Ausztria, északról Morvaország, Szilézia és Galiczia.

Az olyan vizet, mely nem foly, hanem egyhelyben áll, tónak hívjuk. Nagy tó országunkban csak kettő van: egyik a' Balaton, mely So-

mogy megye északi határát képezi, - másik a' Fertő, mely Sopron és Moson megyék között terül el.

Folyóvíz igen sok van Magyarországon, de én most még csak a' nagyobbakat nevezem meg. Legnagyobb folyóvíz / folyam / a' Duna; ebbe folynak a' többi folyó vizek, u.m. a' Tisza, Dráva, Száva, stb. A' Szamos és a' Maros a' Tiszába szakadoznak, a' Mura pedig a' Drávába, stb.

A' folyókon kívül nevezetes még hazánkban a' Ferencz csatorna, mely a' Tiszát a' Dunával köti össze és a' Béga csatorna.

Magyarországon hegy is sok van, melyekből sok aranyat, ezüstöt, vasat, sőt és más hasznos ásványokat is ásnak. Legnagyobb hegy a' Kárpát, mely hazánk északi és keleti határain húzódik végig. Ennek több ága van, melyek között nevezetesek a' Tátra, Fáttra, Mátra, Bükk és Hegyallya. Nevezetesebb erdőség hazánkban a' Bakony, Vértes. Ezek mellett megemlitem még, hogy Somogy megye székvárosa Kaposvár; itt laknak a megyei főbb tisztviselők. Az egész Magyarország fővárosa pedig Budapest; itt tartatnak az ország gyűlések; itt laknak az ország kormányzó miniszterek, sőt igen sokszor ő felsége a' király is.

/ Némi változtatással a' VI.-ik isk.kör kéziratáról. Használható a' " Világ és földismeret " 57-64 lapjain lévő földrajz. Sz.D. / Szalóky Dániel./

Osztrák-magyar birodalom

/ A téli félvévben /

Mi magyarok vagyunk. A' magyarok hazáját Magyar országnak nevezik. Magyarország törvényes összeköttetésben van az ausztriai vagy osztrák tartományokkal. Az osztrák császár e' szerint magyar király is. Az osztrák és magyar tartományokat együtt véve osztrák-magyar birodalomnak nevezik, melynek fővárosa Bécs.

Az osztrák-magyar birodalomban tehát vannak magyar királlysági és osztrák tartományok.

I. Magyar királlysági tartományok.

A' magyar királysághoz következő országok és tartományok tartoznak:

1. Magyarország, Horvátország, Tótország, Magyar tengermellék és 5. Dalmácia. / Erdély Magyarországra olvasztva, a' Határ örvidék pedig polgárosítva lévén./

1. Magyarország. / Erről lásd ismétlésül a' mult félévben tanultakat./

2. Horvátország, fővárosa Zágráb, a' Szávához közel; lakosai leginkább horvátok.

3. Tótország, vagy Slavonia, fővárosa Eszék, a' Dráva jobb partján, szerb horvát, német és magyar lakosokkal.

4. Magyar tengermellék, fővárosa Fiume, az Adriai tengerparton; lakosai horvátok, olaszok és németek.

5. Dalmácia, fővárosa Zára, szinte az Adriai tenger mellett; lakosai olaszok és szlávok, kik dalmatáknak nevezik magukat.

II. Osztrák tartományok.

Az osztrák tartományok tőlünk északra és nyugotra vannak, ^s ezek azok:

1. Bukovina, fv. ~~Lemberg~~ ^{Cernovicz} lakosai lengyelek, románok és oroszok.

2. Galiczia, fv. Lemberg; lakosai lengyelek.

3. Szilézia, fv. Troppau, német lakosokkal.

4. Morvaország, fv. Brünn, lakosai: morvák és németek.

5. Csehország, fv. Prága; csehek és német lakosokkal.

6. Ausztria. Ez két részből áll: egyik része felső Ausztria, fv. Linz; másik része alsó Ausztria, fv. Bécs. Lakosai németek.

7. Salczburg, fv. Salczburg, szinte német lakosokkal.

8. Stájerország, fv. Gratz; lakosai németek és szlávok.

9. Illir királyság, mely több tartományból áll; nevezetesebb városai: Triest, Laibach és Klagenfurt. Lakosai szlávok, németek és olaszok.

10. Tirol, fv. Innsbruck; lakosai olaszok és németek.

Az osztrák-magyar birodalomban legnagyobb hegy az Alpes hegység, legnagyobb folyam a' Duna; legnagyobb tó a' Balaton; tengere pedig az Adriai tenger.

Földrészek és tengerek

Az osztrák-magyar birodalom mellett ismét több országok vannak. Az a földrész, melyen az osztrák-magyar birodalom és még több országok is vannak, Európának neveztetik. Mindössze 5 földrész van, u.m. Európa, ettől keletre Ázsia, délre Afrika, nyugotra Amerika, délkeletre Ausztrália.

Európa legkisebb, de legmiveltebb földrész. Sok ország van benne. E földrész középtáján ugyanis fekszik Németország; ezt környezik sorban az európai többi országok, u.m. Dánia, Svéd - Norvégország, Oroszország, Osztrák-Magyar birodalom, Török és Görögország, Svájc, Olaszország, Spanyolország, Portugália, Franciaország, Angol Királyság vagy Nagy Brittanian, Belgium és Hollandia. Ezek között a mi országunkon kívül legnevezetesebbek: Németország, fővárosa Berlin; Franciaország, fővárosa Páris; Angolország, fővárosa London; Oroszország, fővárosa Szent - Pétervár; Olaszország, fővárosa Róma. Európa hegyei közül legnevezetesebbek a földrész közepén messze elterülő Alpések, a magyarországi Kárpátok és a Pirénei hegyek Spanyol és Franciaország közt.

Legnagyobb tó Oroszországban, Európában is, a Ladoga. Folyói közt legnagyobb: a Volga Oroszországban, - a Duna Német, Magyar és Törökországban; a Rajna és Elbe Németországban.

A földrészeket kisebb - nagyobb kiterjedésű vizek vagy tengerek választják el egymástól; csak Európa és Ázsia között van hegy, az Urál hegység. Európa és Afrika között van a Földközi tenger; Európa, Afrika és Amerika között van az Atlánti tenger, Ázsia és Amerika között a Nagy vagy Csendes tenger; Ázsiától délre az Indiai tenger terül el; a föld északi sarkán az Északi tenger, - a déli sarkán pedig a Déli tenger fekszik; ezeken kívül még több kisebb tenger is van. Nevezetesebbek: az Adriai tenger, Fekete tenger, Veres tenger, Északi tenger, Keleti tenger. "

Hát ezek voltak, amit ~~akkor~~ az időben a gyermekeknek meg kellett tanulni. Bizonyosan felfigyelt erre az iskolai főhatóság és ennek alapján küldte a körlevelet a belsősomogyi ref. esperesi hivatal, mely szószerint

az alábbi:

" Érkezett Oct.28.1876.

Tisztelendő Lelkész 's t.cz. Iskola tanító Urak !

A' legközelebb tartott e. kerületi közgyűlés által elfogadott Népiskola rendtartás és Népiskolai tanterv a' nyomda alól kikerülvén, azok hozzám szétosztás végett megküldettek. Ezek közül mindegyikből köteles minden rendes és legegéd lelkész, minden anya és leány egyház, minden tanító egy-egy példányt megszerezni, tessék ezen példányokból körlevelem mellől az illetőséget kivenni. A' népiskolai rendtartás ára 8 krajcár. A' népiskolai tanterv ára 6 krajcárba van megállapítva, mi vizitatiokor lesz beszédendő.

Minden népiskola haladéktalanul a' szerint rendezendő be, mint a' rendtartás kívánja, az iskolákban azon kézikönyvek használandók, melyek a' tantervbe meg nevezettek.

Az 1876.28.t.cz. 5-ik §-a sub/ azt rendeli, " hogy ha a' tanfelügyelő a' használt tankönyvek vagy taneszközök között olyanokat talál, melyek sem a' kórmány, sem az iskola saját illetékes fennhatósága által ellenőrizve nincsenek, vagy az állam kórmány által el vannak tiltva: ezek elkoboztatása iránt, valamint azon tanítók elleni további eljárás tekintetéből, kik illy tankönyveket használnak, a' közigazgatási bizottsághoz azonnal jelentést tesz."

Ezek folytán arra hívom fel t.Lelkész és t.cz. Iskola Tanító Urakat, miszerint a' legrövidebb idő alatt eszközölni sziveskedjenek, hogy a' tantervbe felvett kézikönyvek a' tanuló gyermekek számára elegendő példányokba beszereztesse, a' vezérkönyvek pedig Tanító Urak kezeinél okvetlen meg legyenek, és mivel a' Mezőföldi e.m.által kiadott " Imák és fohászok " cz. kis könyv is iskolai könyvül van felvéve, köztudomásra juttatom, hogy a' szükségszerű példányok Székes-Fehérvári lelkész, t. Tatai Imre Urnál megrendelhetők. Egyéb iránt a' megállapított tantervbe felvett Kézi könyvek meg szerzése tárgyában sziveskedjenek tanügyi bizottsági elnök, t. Barla József urhoz fordulni.

Midőn már e' körlevelet bezártam volna volna, érkezett FT.Superintendens Urtól az ide ./ . alatt mellékelt közoktatás ügyi miniszteri a' népiskolákra vonatkozó rendelvénnyel és a .//. a Lukácsy Sándor községi faiskolákat rendelkező miniszteri biztos Urnak utasítása, melyeket is midőn kör utra bocsátok, arra hívom fel Tanító Urakat, hogy azok az iskolák j. Könyvébe bevezetessenek, kik által a presbytériumok által köteleztessenek az iskolai rendtartáshoz szükséges felvételi, - anyakönyvi, - és mulasztási naplók az Egyház vagy Iskola pénzés benevezetessenek.

A' 20311.sz.a.Miniszteri rendelvénnyel a' népiskolai hatóságokról szóló törvény 9-ik §-ára hivatkozva a' felekezeti iskolák számára is iskolai székek felállításáról rendelkezik. Egyházkerületi legközelebb Pápán tartott közgyűléseün alkalmával ez érdemben abban lőn a' megállapodás, hogy mivel nálunk a' presbytérium egyszersmind iskolaszék is: tehát a' megyei tanfelügyelőségnek a' presbytérium névsora úgy terjesztessék elő mint iskolaszék. Népesebb egyházainknak azonban szabadságukban áll ha szükségesnek látják külön iskolaszéket választani, mely esetben azoknak névsorát kell a' tanfelügyelőségnek megküldeni.

Az 1868.28.t.cz. a' megyei közigazgatási bizottságokat a' tanügyre is egyenes befolyást gyakorló joggal ruházván föl, ennél fogva a' községi fa iskolák és ezen nyújtandó gazdasági és kertészeti oktatás sikeresebb vezetésére számítani lehet; hogy tehát a' tanító urak e' tekintetben is kellő ösmeretet nyerhessenek a " Népkertész " cz. lap járatását ajánlom: előfizetési megrendelések R. Palotára Lukácsy Sándor faiskolákat rendező miniszteri biztos urhoz küldendők. Mezey Pál m.k. esperes. "

Amint a körlevélből kitűnik, a tanítók nem rendelkeztek a tantervvel, de vezérlőkönnyvekkkel sem. Majdnem úgy kellett kényszeríteni az egyházakat, hogy e fontos dokumentumokat szerezzék be. Hasonló az alábbi körlevél is.

" Másolat. A' Vallás és Közokt. M.Kir.Minisztertől.

20311 szám. Az 1876.évi Junius 10-én Ófelsége apostoli kirányunk által szentesített " Népiskolai hatóságokról " szóló törvény a' törvényha-

tósági bizottságok felállítása szintén életbe lép.

Ismeretesek a' főtisztelendő egyházm. hatóság előtt e' törvény rendelkezései, 's megvagyok győződve, hogy e törvény végrehajtására nézve már eddig is megtette mindazon rendelkezéseket, mellyeket e' törvény a' hitfelekezeti iskolák rendezésére, rendben tartására és fejlesztésére nézve, ugy a' hitfelekezeti községeknek, mint magának az egyházi hatóságoknak kötelességévé teszi, mindazonáltal szükséges tartom Ft. Superintendes urnak kiváló és becses figyelmét e' törvény rendeleteinek némely főbb pontjaira tisztelettel felhívni, 's ez alkalommal Ft. Superintendens Urat felkérni, hogy a' törvény itt felsorolt követelményei iránt már most tegye meg mindazon intézkedéseket, melyeket a' törvényhatósági közigazgatási bizottság és annak egyik tagja a' tanfelügyelő, vagy ezeknek közgei a' hitfelekezeti iskolák előljáróságától megjelenésök alkalmával a' törvény értelmében követelni fognak.

Az 1876.évi XXVIII.-ik " Népiskolai hatóságokról " szóló törvény 5. §-a 3.pontja a/ betüje alatt rendeli, hogy a nem állami és nem községi tanintézetek illetékes felsőségei az iskoláikban használt tanterveket és és tankönyveket kötelesek a' tanfelügyelővel közölni, hasonlóan kötelesek a' törvény 3.§-a értelmében megbizottaknak, az általuk használt tanterveket, tankönyveket és taneszközöket az iskola látogatások alkalmával előmutatni."

Ennélfogva tisztelettel hívom fel a Ft.Superintendens Urat, hogy a' hatósága alatt álló hitfelekezeti iskolák számára az 1868.XXXVIII.t.cz. 11.§-a 3.számú, valamint ugyan azon törvény 12 és 13 §-ai értelmében az illető tanintézetek számára készíttesse el a' tantervezeteket 's azokat hitelesítve 's pecsétjével megerősítve, a' hatósága alatti intézetek számára adja ki, szigoruan meghagyván az iskolai előljáróságoknak és a' tanítóknak, hogy tanításaikban azon hiteles tantervben megállapítottakhoz tartsák magukat, 's ezen tanterv nyomán a' helyi körülményekhez és a' tanítók számához alkalmazott órarendet dolgoztassanak ki évről-évre; ez órarendet a' tanító a' tanterem falára függessze ki, 's tanítási eljárásában pontosan azt kövesse is.

Ugyancsak az egyházi hatóság kötelessége az iskolákban használandó tankönyvek és taneszközök megállapítása.

Ezekre nézve is felhivom a Ft. Superintendens Urat, hogy a' hitfelekezeti elemi nép, - felsőnép - és polgári iskolákban a' felekezeti tanító és tanítónő képezdékbe bevett és beveendő tan és kézi könyvek címét tantárgyanként a' hozzájuk tartozó taneszközökkel együtt szedesse rendbe, 's e' rendsorba állított könyvekről, ~~és~~ 's taneszközökről szintén hitelesített 's pecsétjével megerősített névjegyzéket állítson ki, 's azt az illető hitfelekezeti elöljáróságnak kiadván, hagyassa meg az illető tanítóknak, 's tanároknak, hogy az egyházi hatóság által meghatározott tan- és Kézikönyveken kívül másokat, avagy önkényt felvett kéziratokat használni nem szabad; egy szersmind hagyja meg azt is, hogy kötelesek ezeket is a' tanfelügyelő vagy annak helyettese kívánatára vele közölni, avagy előtte felmutatni.

A' népiskolai hatóságokról szóló törvény 9 §-ának másik főrendelete az, hogy a' hitfelekezeti iskolát fenntartó hitközségek az iskolai ügyek vezetésére iskolaszéket válasszanak; e' végből hívja fel Ft. Superintendens Ur hatósága alatt álló hitközségek elöljáróságait, hogy a törvény ebbeli körülményeinek azonnal tegyenek eleget, 's tagjainak névsorát az illető tanfelügyelősnél írásban jelentsék be.

Ugyanez alkalommal a' hitközségeknek ismételve tegye kötelességeiké, hogy az 1868. XXXVIII. tcz. rendeleteinek minden irányba eleget tenni legfőbb kötelességeiknek ismerjék. Nevezetesen:

1., Iskolai épületeiket a' hivatalos törvény 27. és 28. §-ai szerint célirányosan állítsák fel, vagy alakítsák át figyelmeztetvén őtet, hogy ebbeli mulasztásaikra a' polgári hatóság utján is kényszerítettetni fognak.

2., Hogy a' hitközséghez tartozó tanköteleseket pontosan és lekiismeretesen írják össze évenként 's ezeket a helybeli polgári községi elöljáróságnak szolgáltatassák át; - egyszersmind a' tankötelesek szüleit a' népisk. törvény 4. §a értelmében gyermekeik iskolába járásra kényszerítettessék.

3. Hogy minden iskolában meg legyenek és rendben tartassanak az iskolai rendtartáshoz szükséges felvételi, anyakönyvi és mulasztási naplók, 's a' tanfelügyelő kívánatára ezek mindenkor felmutattassanak.

4. Hogy az iskolaszék az iskolamulasztók névsorát a' hét utolsó napján a' községi birónak szülei megbüntetése végett elengedhetetlenül be- mutassa.

5. Hogy a' népiskolai törvény 48 §-ában elrendelt szorgalom idő minden felekezeti iskolában pontosan megtartassék, 's a' gyermekek ezen idő alatt folytonosan iskolába járjanak.

6. Hogy egy tanító 80 növendéknél többet ne tanítson.

7. Hogy az iskolák a szükséges tanszerekkel és taneszközökkel fel- legyenek szerelve.

8. Hogy a' felekezeti iskolákban a' népiskolai törvény 133.§-a ér- telmében a' tanításra jogosított tanítók legyenek alkalmazva.

9. Hogy ugyanazon törvény 141. §-a mint a' tanítóknak mellékhivata- lok viselése meg ne engedessék. Ha tanítási óráik végzésén kívül helyben elvégezhető mellékfoglalatosságot akarnának magokra vállalni, kivánt az egyházi hatóságtól kell engedélyt nyerniök.

~~10.~~ A népnevelés előmozdítására tartozó, ezen fontosabb teendők el- rendelésén felül ismételve felhivom Ft. Superintendens Ur figyelmét és törvényeknek a' népoktatást célzó és vezérlő minden pontjai végrehajtásá- ra. Budapest, 1876 September hó 2-án. Trefort Ágoston. A' másolat hitelé- ül Mezei Pál m.k. esperes."

A fenti miniszteri rendeletből látható, hogy 80 tanulóban szabta meg annak idején a legmagasabb tanulói létszámot egy tanító előtt. De az 1936-40 közötti években Kisbajomban, ahol tanító voltam, 100-110 tanulót tanítottam egyedül. Száz év után sem sikerült megoldani, hogy képesített tanítók tanítsanak az iskolákban. Hiszen több ezer azok száma, akik képe- sítés nélkül tanítanak napjainkban is.

Hogy nem jár minden gyermek iskolába, azt eredményezi ma is, hogy sokan vannak, akik nem végzik el a nyolcadik osztályt. Itt nem lehet és nem szabad mindent a cigány származásuakra hárítani, mert magyar száрма-

zásu is szép számmal akad. És hány pedagógus kénytelen - sokszor és ma már nem is anyagi okok miatt - mellékállást vállalni.

Az utóbbi időben mind gyakrabban kerül előtérbe a gyümölcs fogyasztás, amire az egészséges táplálkozáshoz szükség van. Csakhogy hányszor nem lehet gyümölcsfacsemetét kapni, így a falusi kertekbe sem kerül elegendő. Aztán baj van a védekezési móddal, illetve a szemlélettel, akár növényi vagy állati kártevők is pusztítják a meglévő gyümölcsfákat. Ezelőtt 100 évvel a faiskoláknak kellett a csemetékkel ellátni a kerteket. Erről szól az alábbi miniszteri biztosi utasítás.

" A' községi faiskolákat rendező miniszteri biztos utasítása.

A' faiskolák szabályos munkálását mindig ősön kell megkezdeni: ne hogy az elkészésnél fogva a' következő év ismét meddő maradjon; ezennel közlöm azon munkák sorát, melyek egy egészen új, vagy újból munkába vett faiskolába az ősön mulhatatlan munkába veendőek.

1-ső. Oly községekben, hol még a' fa iskola ki nem adatott, elő készületül gyümölcs alany csemeték elő állításáról kell gondoskodni. Elég erre 10-15 négyszög méter, ha másutt nem lehet, az iskola udvarán vagy Tanító kertjében. Ezen tér legkevesebb 30-50 centiméter mélyen apróra és tisztán megásandó és legkevesebb, legkésőbb november elején abba alma és körte mag egymástól 30 centiméter távol sorokba barázdába el vetendő; a' magvak nem mélyebben, mint 5 centiméter vastagon befedetnek földdel. Tavasszal vetett ilyenén magvak, ha gyümölcs élvezete után azonnal földbe nem rakattak, annál fogva kiszáradtak volna, még ősön vetve sem kelnek ki.

2-szor; Oly községekben azonban, hol a' végleges berendezés már megtörténhetik:

a/ Mindenek előtt a károsítók ellen alkalmas kerítésről kell gondoskodni.

b/ A' faiskola kert nagyságához képest több kevesebb táblára felosztva

tik. Közepén egy egyenes 1 1/2 méter széles ut által két részre osztatik.

c/ Ha az iskolakert elég nagy volna körös körül mondott szélességű ut vezetendő.

d/ A' táblák szélli majd a' fajták foglalandanak helyet, annál fogva azok részére a' táblák szélei egy méter széles párkány felhagyatik.

e/ A' táblák belseje iskolai és egyéb miveletekre szolgál, melyek közül a' berendezett és felosztott kertben egy tábla vétetik a' magvetés és egyéb őszelet vetendő gazdasági fák magvai alá, a' többi táblák addig, míg rendszeres mivélés alá vétetnének, kapás növények tenyésztésére fordítandó, - a' föld tisztítása tekintetéből kizáratik, azonban a kukoricza, mely a' föld táperejét igen kiszívja.

A' fafajtáknak a' táblák körüli párkányban meg áshatók, a' gödröknek pedig - ha még ~~oly~~ csekély csemeték lennének is azokba ültetve, legkevesebb egy méter szélesnek és egy méter mélyeknek kell lenni.

3-szor. A' fák csemeték ültetésére egyedül a' barack - az eper és a kácafa ültetése ajánlatos. Erről a' fákültetéséről jövő alkalommal bővebben.

4. A' faiskolák minden költségeit a' község viseli, minden fennforgó vitás kérdésben és akkor is, ha a' faiskolák megmunkáltatását vagy a' felszerelési költségeket az előljáróság megtagadná, a' közigazgatási szolgabírói hivatalnál keresendő az orvosság. Különben a' faiskolák költségeihez tartozik:

a/ a' föld megmunkálása netáni kut vagy vízvezeték ásása, kerítés vagy sánc készítése. Rendes miveleti munkálatokat az iskolai ifjuságnak kell gyakorlati oktatásnál fogva teljesíteni.

b/ mindennemű kert eszközök.

c/ magvak 's netáni csemeték.

d/ Szakkönyvek. A' faiskolák hivatalos közlönyének a' " Népkerítész " cz. lapnak beszerzése.

5-ször. A' faiskolát kezelő tanító fáradsága jutalmazásául az előljáróságunknak kell gondoskodni, legczélszerűbben a' csemeték eladási árának illő osztalékával eddigelé fele vagy egy harmada lévén a' tanító részére

megállapítva. Lukácsi Sándor miniszteri biztos. "

Mintha a mostani iskolai gyakorlati foglalkozások helyének kijelöléséről lett volna szó. Hisz a mai rendeletek is előírják, hogy a gyakorlati kert legyen bekerítve, kutak létesítését, szerszámok beszerzését, a gyakorlati oktatást végző nevelő díjazását szintén a bevétel terhére. Csak hogy még ma is sok a bekerítetlen gyakorlati kert, nincs szerszámos kamra, vízvezeték s hiányos a felszerelés. Legfeljebb az van, amiről annak idején nem esett szó, pl. mentődobozról, mert most már ez legalább mindenütt van, ha hiányosan is feltöltve, mert a felhasználtak pótlásáról gyakran megfeledkeznek.

Érdekes az iskolák akkori óraterve, melyet teljes egészében ide bemásolva mellékelek.

"Óraterv egy tanítóval bíró öt osztályu népiskolában

D é l e l ő t t i f é l ó r á k

Nap.	Osz- tály.	órától	ó-ig,	ó -tól	ó-ig,	ó-tól-ó-ig,	ó-tól	ó-ig,	ó-tól-ig	ó-ig
H é t f ő	I.	-	-	-	-	Ir	Rajzol	Szám ~~tan~~	-	-
	II.	-	-	Szám ~~tan~~	-	Ir	Rajzol	Figyel	-	-
	III.	Fogalmaz	-	Figyel	-	Másol	Szám ~~tan~~	Ir	Rajzol	-
	IV.	Szám ~~tan~~	-	Másol	-	-	Figyel	Ir	Fogalmaz	-
	V-VI.	Figyel	-	Másol	-	Szám ~~tan~~	Ir	Előkészül	Történ	-
K e d d	I.	-	-	-	-	Ir	Számírás	Vallás	-	-
	II.	-	-	Vallás	-	Ir	Számol	Figyel	-	-
	III.	Számol	-	Figyel	-	Előkészül	Vallás	Ir	Fogalmaz	-
	IV.	Vallás	-	Fogalmaz	-	Számol	Figyel	Ir	Ének	-
	V-VI.	Figyel	-	Előkészül	-	Vallás	Fogalmaz	Ir	Figyel	-
Sz e r d a	I.	-	-	-	-	Ir	Rajzol	Vallás	É	-
	II.	-	-	Vallás	-	Ir	Rajzol	Figyel	Számol	-
	III.	Fogalmaz	-	Figyel	-	Előkészül	Vallás	Ir	Számol	-
	IV.	Vallás	-	Fogalmaz	-	-	Figyel	Ir	Számol	-
	V-VI.	Figyel	-	Előkészül	-	Vallás	Fogalmaz	Ir	Ének	-
Csü tör tök V-VI.	I.	-	-	-	-	Ir	Olvas	Szám ~~tan~~	É	-
	II.	-	-	Szám ~~tan~~	-	Ir	Olvas	Figyel	-	-
	III.	-	-	Figyel	-	Fogalmaz	Szám ~~tan~~	Ir	Termény	-
	IV.	Szám ~~tan~~	-	Másol	-	Fogalmaz	Figyel	Ir	rajz	-
	V-VI.	Figyel	-	Másol	-	Szám ~~tan~~	Olvas	Ir	Figyel	-

P	I.	-	-	Ir	Számol	Nyelvtan	Másol
é	II.	-	Nyelvtan	Ir	Számol	Figyel	Másol
n	III.	Nyelv-	Figyel	Ir	Ének	Számol	Másol
t	IV.	tan	Rajzol	Ir	Figyel	Fogalmaz	-
k	V-VI.	Figyel	Rajzol	Nyelvtan	Ir	Előkészül	Történet

Sz	I.	-	Számirás	Ir	-	Vallás	Másol
é	II.	-	Vallás	Ir	Számol	Figyel	Másol
m	III.	Fogalm.	Figyel	Előkészül	Vallás	Ir	Olvas
b	IV.	Vallás	Számol	-	Figyel	Ir	Olvas
at	V-VI.	Figyel	Előkészül	Vallás	Számol	Ir	Ének

D é l u t á n i f é l ó r á k

órától-ig órától-ig órától-ig órától-ig órától-ig Jegyzet

H	I.	-	-	Olvas	Másol	Nyelvtan
é	II.	-	Nyelvtan	Olvas	Másol	Figyel
t	III.	Nyelv	Figyel	Olvas	Ének	Fogalmaz
f	IV.	tan	Számol	Olvas	Figyel	Fogalmaz
ő	V-VI.	Figyel	Olvas	Természettan	Fogalm.	Számol

K	I.	-	-	Olvas	Számirás	Nyelvtan
e	II.	-	Nyelvtan	Olvas	Számol	Figyel
d	III.	Rajzol	Figyel	Olvas	Nyelv-	Számol
d	IV.	Üteny-	Számol	Olvas	tan	Számol
	V-VI.	írás	Olvas	Nyelvtan	Fogalmaz	Figyel

Sz	I.					
e	II.	K e r t é s z e t é s t e s t g y a k o r l a t				
r	III.					
d	IV.	k e r t é s z e t é s t e s t g y a k o r l a t				
a	V-VI.					

Csü-	I.	Rajzol	-	Olvas	-	Nyelvtan
tör	II.	Rajzol	Ének	Olvas	-	Figyel
tök.	III.	Olvas	Figyel	Előkészül	Földrajz	Számol
	IV.	Földrajz	Rajzol	Olvas	Figyel	Számol
	V-VI.	Figyel	Előkészül	Földrajz	Olvas	Számol

P	I.	-	Üteny	Olvas	Rajzol	Ének
e	II.	-	írás	Olvas	Rajzol	Figyel
n	III.	-	-	Olvas	Termény	-
t	IV.	Ének	Számol	Olvas	rajz	Számol
e	V-VI.	Figyel	Előkészül	vallástan	Figyel	Olvas
k						

Sz	I.					
o	II.	K e r t é s z e t é s t e s t g y a k o r l a t				
m	III.					
b	IV.	K e r t é s z e t é s t e s t g y a k o r l a t				
a	V-VI.					
t						

Ha valaki figyelemmel kirási az óratervet, bizony nem éppen szakszerűen történt az összeállítása. Hiszen abban az időben délután is volt

tanítás és amikor délelőtt már elfáradtak a gyermekek, akkor délutánra számtant, nyelvtant és még nehezebb tárgyakat. Igaz, hogy Vallástan, az fontos volt, így azok bizony a délelőtti órákban nyertek tanítást, hogy azt jól megtanulják a gyermekek s a többit nem tartották annyira fontosnak.

No, de lássuk, hogy milyen volt az akkori óraterv.

Általános óraterv.

T a n t á r g y a k	Osztály					Heti fél órák összege.
	I.	II.	III.	IV.	V.- VI.	
Vallástan / hit és erkölcstan, bibliaismertetés és olvastatás, bibliatörténet, egyháztörténet, imák./	3	3	3	3	4	16
Ének. / Az ének dallamok begyakor- lása és hangjegy ismertetés./	1	1	2	2	2	8
Nyelvtan / írva olvasás, ol- vasás, beszéget értélem gyakor- lat, nyelvtan, fogalmazás /	4	3	3	3	2	12
Számtan	2	2	2	2	2	10
Törénet / nemzeti történet, polgári jogok és kötelességek	-	-	2	-	2	2
Földrajz	-	-	1	1	1	3
Természetrajz / a III. és IV. osztály együtt./	-	-	2	2	-	2
Természettan	-	-	-	-	1	1
Ütény írás / II. és III. oszt. egyik, IV, V, VI. o. másik csop.	-	1	1	1	1	2
Testgyakorlat / I, II, III. o. e- gyik, IV, V, VI. o. másik csop.	1	1	1	1	1	2
Gazdasági és kert. gyak.	-	2	2	2	2	4
A' tanítóknak az egyes osztályok- kali közvetlen heti foglalkozá- sok összege.	11	13	17	17	18	62

A' mellék foglalkozások általános tervezete

Foglalkozási tárgyak	O s z t á l y					heti fől órák összege
	I.	II.	III.	IV.	V-VI.	
Írás / papírra. Az I.osztálynál csak a II.- ik félévben	6	6	6	6	6	30
Másolás / vagy palatáblára írás /	3	3	2	2	2	12
Rajzolás / példányról./	4	4	2	2	1	13
Számolás / az első osztálynál inkább csak számírás./	4	5	5	9	3	26
Fogalmazás	-	-	6	6	4	16
Olvasás	5	5	5	5	5	25
Vallás ismétlődőleg / figyelve az utánna következő osztály leckéjére./	-	3	3	3	3	12
Ének	-	1	1	2	2	6
Nyelvtan	-	4	3	3	3	13
Számtan	-	2	2	2	2	8
Földrajz	-	-	-	1	1	2
Természetrájz	-	-	-	-	2	2
Az egyes osztályok mellék foglalkozásának heti összege	22	33	35	41	34	165

Elképzelhető, milyen felkészültségűnek kellett volna lenni a tanító-
nak, ha csak - 80 gyermek előtt - a közvetlen foglalkozási órákat megtar-
totta, hát még heti 165^{fél} órára kiadni a " csendes " foglalkozá-
sokat, azokat a tanulók elkészítése után ellenőrizni. Nem kell hozzá különösebb ma-
gyarázat, hiszen ez nem más, mint teljes képtelenség. Bizony, bizony na-
gyon keveset tanulhattak a gyermekek. Meg kell még jegyezni, hogy hány és

hány alkalommal maradtak el a tanítási órák, hiszen a tanítónak a tanítás ideje alatt kellett menni a gyermekekkel temetésre, vagy éppen esküvőre, amikor a tanítás elmaradt. Aztán amikor volt a tanító fájának a megvétele, a párbér járandóság / nem is egyszer egy évben, mert sokan elmaradtak / beszédese, malomba vagy vásárra való menése és még sok más, amikor szintén nem volt tanítás, meg betegségek miatt, amikor egy-egy járvány miatt a gyermekek nem mentek iskolába. De a mulasztások nagymértékben elszaporodtak ruhátlanság miatt, meg aztán nem is nagyon akarták, hogy gyermekeik járjanak iskolába, különösen, mikor kijött a munka ideje és a gyermekeknek menni kellett ~~az iskolákba~~ az uradalmakba, vagy szüleikkel együtt dolgozni.

Nagy problémát okozott, hogy az iskolák elhanyagolt állapotban voltak s alapvető tatarozásra, napi tisztántartásra is miniszteri utasítással kellett rendelkezni. Itt következik egy rendelet, majd utána a belegi iskola állapotával kapcsolatban Dr. Kállay Dávid körorvos bejegyzései a mindenek könyvbe.

" A' Vallás és Közokt.m.k. Minisztertől 3844/ 1879.sz.

Hogy az iskolák tanítói 's az iskolai hatóságok magok is, a' tanuló ifjuság jó egészségi állapotának megóvására 's a' közegészségi tényezők megismertetésére és fentartására sokat tehetnek, 's azt meg tenni kötelesek is, bizonyítani felesleges. Kötelességök az irányban okszerűen, következetesen járni el mindenkor, kétszerezett gondossággal akkor ha mint jelenleg is, veszélyes kórságok, nevezetesen az Oroszországban kiütött pestis fenyegeti az országot.

Szükséges mindennek felett, hogy a' tantermek, folyosók ,s általában az iskolai helyiségek tisztán tartassanak, nevezetesen a' portól, pókhálótól 's minden a' ragályozási anyagokat be venni 's tovább terjesztetni alkalmas rondaságtól mindennap meg tisztittassanak, a' padlózat, ajtók, ablakok, padok hetenként megmosattassanak; ~~szokás~~ suroltassanak; a falak gyakrabban meszeltessenek; 's a' mint kisebb községi / falusi, pusztai / iskolákban sok helyet még szokásban van, a' tantermek mag és éléstárul lomtárakul 's általában oda nem tartozó tárgyak rakódó helyül soha és

semmi szín alatt ne használtassanak.

Az iskola környéke és udvara szintén tisztán tartandó, nehogy az ott rothadó anyagok kigőzölgésével a' levegő meg fertőztessék.

Különös figyelem fordítandó nevezetesen az árnyékszékekre. A' tanuló ifjuság e' helyek tisztán tartása iránt ritkán bir kellő kényes érzéssel, ezért az előljáró iskolai gondnokság, az igazgató vagy felügyelő tanár vagy tanító, tanítónő szorgos kötelessége legyen, annyiszor a' mennyiszer szükséges e' helynek a' legtisztább tartása, mindennap meg mosatása, ^s a' megfertőztetett levegő állandó tisztítására carbolsavas mésznek folytonos ott tartása.

Az árnyékszékek emésztő gödreibe naponként kellő mennyiségű fertőtlenítő anyag öntessék s' a' mellett az emésztő gödrök az iskolai szorgalom idői alatt legalább minden két hónap alatt kitisztittassanak.

A' hol árnyékszékek nem volnának, kényszerítőleg építtessenek. Különös gond fordítandó a' kutakra, hogy azok körül tisztaság legyen, - a' kutak mellől trágya és szemét dombok eltávolítandók; és az iskola mindig tiszta edényben tartott ivóvízzel legyen ellátva.

Fontos továbbá, hogy a' tantermek nemcsak a' tanítás után mindenkor és azonnal, ablakok és ajtók nyitása által hosszabb ideig, de tanítás közben is, a' tanórák között 8-10 percnyi szünetekben szellőztessenek, sőt mikor az időjárás engedi, tanítás alatt is egy-két ablak a légüditése végett nyitva tartassék oly elővigyázattal, hogy a' ^{tanulók} ~~tantermek~~ erős léghuzamnak kitéve ne legyenek, esetleg a' kályha melege által egészségökben kárt ne szenvedjenek.

Szorosan fel kell ügyelni e' mellett, hogy a' tanulók a' magok részéről is a' tisztaság fentartásához járuljanak; szemetet okozó tárgyakat az iskolában szét ne szórjanak; a' tanulók megmosakodva 's lehetőleg tiszta ruhában járjanak az iskolába. A' Szülők is figyelmeztetendők a' előljáróságuk útján, hogy gyermekeik tisztán tartására ügyeljenek, 's általában oda kell hatni, hogy az iskolák egészséges voltának fenntartására szükséges, 's stfontosabb elősorolt kellékek a' tanulók otthonában is meg-honosuljanak.

Kelt Budapesten 1879-ik évi Mártius hó 1-én. Trefort s.k. A másolat hiteléül Körmendi Sándor m.k. Esperes. "

A fenti leiratban néhány olyan szó olvasható, - rondaság, járványos kórság - melyeket ma már nem használnak. Azóta száz esztendő telt el a közintézményeknél - vasutállomás, vendéglő, étterem, de még sok helyen az iskola is - tisztaság szempontjából bizony nagyon sok kívánnivalót hagy maga után. A felszabadulás előtt, de még a felszabadulás után is egy ideig a tantermekben csöves kannák voltak, abból ittak a gyermekek. Később az ugynevezett " Ceglédi " kannák, ott meg közösen használták a fedelét és abból ittak. Csak a hatvanas években lehetett sok-sok ráhatással elérni, hogy minden gyermeknek legyen a tisztaság csomagjában külön pohara. Most, hogy vízvezeték van, most meg csapról isznak nem egy esetben, főleg ha még nem szereltek fel olyan csapokat, hogy ne érhessenek szájjal a gyermekek a csapokhoz. Bizony, ma is gyakran büzös a WC s nemegyszer sok kívánnivalót hagy maga után annak tisztasága.

Hogy a körorvos hogyan vélekedett, lássuk az alábbi bejegyzéseket. Ez pedig 10 esztendővel később iratott, mint Trefort akkori vallás és közoktatásügyi miniszter rendelete megjelent. Sajnos, az egyházi iskolák vezetői, az iskolaszékek bizony nem sokat adtak az iskolák tisztaságára, az egészségvédelemre. S ez még husz esztendő múlva is sok gondot okozott csak úgy, mint sok esetben napjainkban is.

Mindez, amit itt lejegyzek, a belegi volt ref. elemi iskolára vonatkozik, de nem volt jobb a helyzet másutt sem.

" Az iskola ablakaira téli ablakok teendő. A padok alatti tér tisztítandó. Az iskola falai meszelendők. Minden gyermek egy külön ivóedénnyel látandó el, mert ezáltal jöhet létre különféle betegség. 1893. nov. 8. Dr. Kállai Dávid körorvos."

" Az iskolát meszeltetni kell, a mész közé Carbol tétessék. 1894. márc. 19. Dr. Kállai Dávid körorvos."

Az orvos a fertőtlenítést carbolsavval látta szükségesnek. Ugy látszik, nem volt fogamatja az előző év november eleji bejegyzésnek, mert a meszelésre való felhívást négy hónap múlva meg kellett ismétleni. De nem

gondot fordíthattak az épület fenntartására sem. Ezt igazolja az alábbi bejegyzés.

" Az iskola déli oldalán lévő ablakon a törött, illetőleg a foltzott fiókokat a lehető legrövidebb idő alatt be kell vágatni. Dr. Kállai körorvos. 1894. okt. 5. "

A hidegek beálltakor kellett ezeket a körorvosnak észrevenni ?

A tanító gyermeke megbetegedett. Ezért a körorvos az alábbi intézkedést tette.

" Minthogy kis leánykája " himlőcs " - ben vagyis betegségben szenved, előadást nem tarthat a további intézkedésig. Beleg 1895. Márc. 12. Dr. Kállai Dávid körorvos. "

A bejegyzés alá a tanító az alábbiakat írta:

" Az iskola bezáratott március 14-én. Az iskola a himlőjárvány miatt 34 nap zárva volt. Megnyitattott a mai alulirott napon. Beleg, 1895. április 18-án. Komjáthy Kristóf tanító. "

A tanulók között gyakran fordult elő járványos betegség. Ezért kellett nemegyszer hatósági intézkedést tenni, fogatosítani.

" 1897 december 30-án Dr. Kállai Dávid körorvos Ur a következő szülék gyermekeit kanyaró járvány miatt az iskolából kitiltotta, 1. Handó Mihály, 2. Csatps Ferenc, 3. Fodor József, 4. Kigyósi József, 5. Szalai Ferenc, 6. Mezei Mihály, 7. Bekes Ferencné, 8. Tamás Ferenc. Beleg, 1897 dec. 30-án. Bejegyezte: Komjáthy Kristóf tanító. "

A körorvos jelentésére a " nagy-atádi járás tek. főbirájának 11.126/97. számú rendeletével a kanyaró járvány miatt 1897 dec. 30-tól 1898 február 14-ig, 46 napig zárva volt. "

" A köpőládák helyett köpőcsészék alkalmazandók bádogból, ez már többször meg volt hagyva, az iskolai gondnok tegyen jelentést 3 nap alatt a beszerzésről. Beleg, 1899. szept. 25-én. Dr. Kállai Dávid körorvos. "

Ugy látszik télen nem lehetett rendesen fűteni az iskolában. Legalább is ezt igazolja az alábbi körorvosi bejegyzés.

" Mai iskolalátogatásom alkalmával egy törött ablakfiókot találtam, melyet be kell vágatni. A kályhát pedig nyolc nap alatt fel kell

állittatni. Beleg, 1900 november 12. Dr.Kállai Dávid körorvos."

Álatlában sok baj volt a tisztasággal. Erre utal egy másik bejegyzés is.

" Az iskolahelyiséget piszkosnak találtam, a gerendák tele vannak pókhálóval, a padlózat és kályha piszkosak, ezen rendellenes dolgokat az iskolagondnok figyelmébe ajánlom, hogy ezeket rendbe hozassa, mert ellenkező esetben jelentést teszek a főszolgabírói hivatalnak. Beleg, 1901. november 11. Dr. Kállai Dávid körorvos."

Dr. Kállai Dávid körorvosnak ez volt az utolsó bejegyzése.

Már száz esztendővel ezelőtt is minősítették az iskolákat. Igaz, hogy ez a minősítés az iskolának szólt, lényegében azonban a tanító volt minősítve. Talán nem adtak olyan részletes eligazítást, ennek ellenére meghatározták s mai értelemben vett érdemjegyekkel rögzítették. Az alábbi irás 1879-ben kelt.

" 1879.évi Mártius hó 18-21-ik napjain N.Bajomban tartott N.t.Egyházmegyei Közgyűlés eleibe, a' n.t.t.ü.biz.a/ 14-ik sz.a.következő indítványt terjeszté.

Miszerint az iskolai rendtartás / 9.fej.38.bek./ az iskolák osztályozását illetőleg, miután ennek betűjéhez való szigorú ragszkodás mellett még a' különben ügybuzgó és szakképzett tanítók iskolái is osztályozáson alul maradnak 's kárhóztatólag elítéltetnek, eltöröltetvén, ennek helyébe következő feltételek állapittassanak meg.

Kitűnő az olyan iskola, melyben a' tanterv teljesen 's jeles sikerrel keresztül vitetett.

Jeles az olyan iskola, melyben a tanterv teljesen 's legalább a' tantárgyak felére nézve / értve a' főbb tantárgyakat / jelesen vannak keresztül vive;

Kielégítő az olyan iskola, melyben a tanterv nincs teljesen keresztülvive, de az irás, olvasás, számtan és vallási tantárgyakban jeles előmenetel mutatkozik;

Elégtelen az olyan iskola, melyben a' tanterv nincs keresztül vive,

's a' mi adva van, az sem jó.

Mely indítványnak az e.kerületi t.ü.biz.elnökéhez leendő betérjesztését elnökére bizza."

A tanítók az egyháztól kevés pénzt, inkább javadalmazásukat naturáliákban, terményekben s egyebekben kapták meg. Azonban azt sem pontos időre. Nagyon sok volt az elmaradás, a hátralék. Emiatt nézeteltérések is mutatkoztak, így az egyházmegyének kellett - nem is egy alkalommal - a járandóságok teljesítésének idejét szabályozni.

" Ugyanezen N.bajomi közgyűlés határozatott.

81.sz.a.Az 1877.évi kgy.jk.180.sz.a.az ekerületi szabályrendeletek V-ik része XIII.fejezetének mikénti kersztül vitelére tervjavaslat készítés végett kiküldöttek véleményezék:

Minden év augusztus végével lelkész és tanítók a' presbitériumban a' díjlap szeinti fizetéskötelesek névsorát állítsák össze. A' presbitérium tiszte intézkedni akkép, hogy a' pénz és gabona fizetések jelenlétében és úgy beszédessenek Advent első vasárnapig, hogy semmi hátralék ne maradjon; a fa illetményre nézve pedig, hogy a' bizonyos meghatározott időben Márcz.12-ikéig beszolgáltassék."

Problémát okozott, hogy az iskolákban nem voltak meg a szükséges tanítási eszközök. Ezért rendelkeztek úgy, hogy amit be tudtak szerezni vagy elkészítettek, azokat az iskolák részére megküldték. De akadtak olyan iskolafenntartó egyházak, akik ezt nem teljesítették. Oka, hogy vagy nem értették meg az iskolaszékek, hogy milyen nagy jelentősége van a szemléltetésnek, vagy az egyházak olyan helyzetbe voltak, hogy nehezen tudták kifizetni. Ezért az 5/1880.sz.utasítás I.pontja szerint " A' mult nyári szigorlatok alkalmával történt mérés a hiányó taneszközökről " nyilvántartásban van, 's ezeket folyó Jan.hóban a' m.kir.egyetemi nyomda minden iskola előljáróságnak postai utánvét mellett megküldi. A' gyülekezetek gondnokai a küldeményt kiváltani tartoznak. Kelt Kis Bajom Jan.6.880. Bokor Benő m.k.tan.biz.elnök."

Hasonlóul intézkedett az egyházmegyei közgyűlés is.

A mai fiatalabb nevelők vajmi keveset tudnak az egynevezett " Eötvös

Alap " - ról, melyet abban az időben, pontosabban 1880-ban alapítottak és adták ki a működési szabályzatát. Ma is van a pedagógusoknak önkéntes segélyezési egyesülete, az ugynevezett Eötvös Alap. Ez lényegében hasonló az eredetihez, csak hogy felénél kevesebb tagja van az össz Oktatásügyi dolgozók számánál, pedig mindössze 1-2 forint havonta a tagsági díj. De ezt sem akarják fizetni s az a tapasztalat, hogy inkább a középkorúak vagy az idősebbek tagjai az " Eötvös Alap "-nak.

De lássuk, hogy milyen célkitűzések alapján működött a közel száz évszázaddal ezelőtt létrehozott Eötvös Alap.

" Az Eötvös Alap szabályzatai.

1.§. Magyarország területén létező népiskolai, polgári iskolai, képezdek, tanintézetek és kisdédovodák tanárai, nevelői s tanítói, valamint tanítónői saját részükről befizetendő évi járulékokból, úgy pártolók kegyes adományaikból, jótékony czélú előadások jövedelméből, végrendeletek és többfélék útján befolyó összegekből, egy országos pénzalapot létesítenek.

Az ezen alapra befolyó pénzösszeg Eötvös Alap czímet viselend, mely évenként két egyenlő részre osztatván, az egy-egy évben begyűlő összegnek egyik fele része évenként tőkésítettik és oly alapítványok alkotására fordítottatik, melynek kamatai Magyarország területén lévő népiskolák, polgári iskolák, és képezdei tanintézetek avagy kisdédovodák tanárainak, nevelőinek, tanítóinak vagy tanítónőinek egyetemeken tanuló szorgalmukat és előmenetelüket igazolni képes gyermekei között ösztöndíjjául fognak kiosztatni. Az Eötvös alapítványok jótéteményeiből kizáratnak azoknak gyermekei, kik ezen alaphoz nem járulnak évenként rendszeresen.

A' két részre osztott alap másik felének háromnegyed része pedig évenként részint tudományos és műegyetemeinket, részint akadémiánkat, középiskoláinkat vagy képezdeket látogató tanulók közt osztatik ki ösztöndíjjául oly mindkét nemű növendékek segélyezésére, kiknek apjuk, illetőleg szüleik a' fent felsorolt népoktatási, népnevelési intézetek tanárai tanítói és nevelői testülethez tartoznak; vagy tartoztak, 's kik e joga-

sultsági minősítvényükön kívül kell, hogy Eötvös alap javára és gyarapítására szükséges évi járulékok befizetését maguk részéről is évenként rendszeren és pontosan tellyesítették legyen. Ezen ösztöndíjak kiosztásánál és az említett körülményeken kívül egyedül a vagyoni állapot és kitűnőség kitűztvén irányadó e~~v~~vül. Mig az alapra történő évi gyűjtések ugyanezen másadik~~k~~ felének egy negyedrésze évenként, oly szegénysorsu illetékes tanárok, tanítók, tanítónők vagy kisdédóvók, - tanítók, tanárok, nevelők özvegyei . de legalább ezeknek kenyérkeresetre képtelen nyomorék árva gyermekeinek gyámolítására fordittatik, kiket valamely tanegylet segélyre méltónak ajánl.

2.§. Ezen Eötvös alap részesei lehetnek a' Magyarorszáiban lévő népiskolák, polgári iskolák, tanítóképezdek, kisdédóvódák, mindazon tanárai, tanítói, tanítónői, vallás felekezeties, nemzetiségi különbség nélkül, kik a' mondott alap létesítéséhez, gyarapításához évi járulék fejében hetenkint 2 krajczárt vagy pedig évenként egyszer befizetendő 1 forintokból álló pénz befizetéssel járulnak, felül fizetések s egyes jótékony adakozások az alap javára köszönettel fogadtatik.

3.§. Az Eötvös alap javára a' rendes évi járulékokból, jótékony adományokból's bármi más úton befolyó összegeknek beszedésére az ország különféle vidékein fennálló egyes tanítói egyletek saját kebelükben Eötvös alap gyűjtő bizottságokat szerveznek, melyek a' szabályok értelmében működnek. Az ekképp megalkult vidéki gyűjtő bizottságok gyűjtéseik eredményét fél-évi, negyedévi vagy havi időközökben egy Budapesten vagy eshetőleg bármely más hazai nagyobb városban székelő ,s lehetőleg együttműködő tagokból alakított központi bizottsághoz fogják beküldeni, mely központi bizottság "Eötvös Alap gyűjtő központi bizottság" nevet viselend és tagjai időről időre mindenkor az egyetemes tanítói gyűlés által ennek kebeléből lesznek megválasztandók és küldendők.

4.§. Mig az egyetemes tanító gyűlés ezen célra különös bizottságot gyűjthetne ki, nehogy az ödvös intézmény életbeléptetése késleltessék, a' II-ik egyetemes tanító gyűlés 50-es bizottsága határozatilag ideiglenesen megállapítván az Eötvös alap gyűjtésére vonatkozó Szabályokat, kiküldi

saját kebeléből az egyelőre Budapesten székelő "Eötvös alap gyűjtő központi bizottságot" oly utasítással, hogy a' szabályoknak megfelelő helyen jóváhagyása után kezdje meg eréjes működését.

5. §. A' kiküldött "Eötvös alap gyűjtő központi bizottság" mely legalább 15 tagból áll, magát szervezni, elnököt, alelnököt, pénztárnokot és titkárt választ; megalakulásáról, a' közoktatásügyi minisztériumnak jelentést tesz, valamint a' belügyminisztériumnál is a' központi bizottság székhelyének hatósága útján.

6. §. Az elnök, kit az alelnök helyettesíthet, képviseli a bizottságot, havonként egyszer bizottsági gyűlést tart, melynek határozatait kimondja, j.könyveit, melyek a' legterjedelmesebb, ~~szó~~ lapokban közzé teendők, megerősíti, 's az egyes tanítóegyleteket az ügy támogatására időnként felkéri. Érvényes határozatok hozására a tisztviselőkön kívül a' bizottság 4 tagjának jelenléte szükséges.

7. §. A' pénztárnok pontosan bevezeti az évi járulékok fizetőinek neveit, lakhelyét és a' beküldött járulék összeget. Az adományokról és más utakon befolyó jövedelmekről is hasonlólag, de külön könyvben pontos jegyzéket vezet. A' begyűlt összegekről a' központi bizottság havi ülésében részletes jelentést tesz, 's azok nyilvános nyugtatását valamely elterjedtebb lapban v. hivatalos közlönyben az elnök és titkár ellenőrzése mellett és segítségével eszközli. Az egyhónaponként begyűlt összeget a' bizottság határozata szerint, takarékpénztárba elhelyezi, 's a' takarékpénztári könyvecskét az okmányokkal együtt felelősség terhe alatt őrzi. Az Eötvös alap vagyona míg a közbizottság kezeli, egy szekrénybe őrzendő, melynek egyik kulcsa a' pénztárnoknál, a' másik a' titkárnál áll.

8. §. A' titkár vezeti a' bizottsági gyűlések j.könyveit, azokat az elnök, pénztárnok és a' jelenlévő bizottsági tagok közül kettővel aláírattván, közzé teszi; az egyes t.egyletekben működő bizottságok által beküldött gyűjtések jegyzékeit megőrzi 's a' bizottság meghagyása szerint azokkal levelez.

Az évi kimutatást elkészíti, azt a' bizottság helyben hagyása után

nyilvánosságra bocsájtja. Jegyzéket vezet arról, a' tanítók által létrehozott " Eötvös Alap " jótéteményeiben kik és mily mértékben részesültek.

9.§. A' Magyarországi tanítók Eötvös Alapjának biztossága havonkénti gyűlésekben megvizsgálja a' gyűjtés eredményét, megvizsgálja a' pénztár állapotát, intézkedik arról, hogy a' gyűjtések a' legbiztosabb takarékpénztárakban helyeztessenek el, felhívásokat intéz az egyes tanegyletekhez, hogy kebelökben az alapítvány gyűjtő biztosságot megalakítsák. Tudomásul veszi a' gyűjtéseket s a' nyilvános nyugtázást ellenőrzi.

10.§. Az alapítvány gyűjtők k.ponti bizottság évenként az esztendő első hónapjában tartja meg zárszámadását, mely alkalommal a' begyűlt összegekről a' következő módon intézkedik. - A' begyűlt összeget két egyenlő részre osztván, a gyűjtés felét, oly 5-5 ezer forintos alapítványok alkotására fordítja, melyek kamatai, magyarországi néptanítók, kisednevelők, polgári iskolai és képezdei tanárok szegénysorsu, szorgalmas, egyetemeinket látogató gyermekeink számára szolgálnak ösztöndijakul, egy-egy ilyen alapítvány kamatja csak egy egyénnek adatik.

11. §. Az összes gyűjtés másik felét a' központi bizottság 4 részre osztja, 's az első negyedből két kétszáz forintos ösztöndíjat alkot, melyek szintén egyetmeinken jogosultak között osztandók ki. /Ezen kétszáz forintos ösztöndíjak közül egy mindig a' Duna fejedelemségi vagy bukovinai magyar iskolában működő magyar ajku tanító gyermekét illeti, ha egyetmeinken tanul.

Az összes gyűjtés másik felének 2/4 részéből a' központi bizottság 100-100 forintos ösztöndíjakat alkot, melyek magyarországi felsőbb tanintézetekben, főre^l iskolák, fő gymnásiumok, akadémiák, felső gazdasági intézetek és tan.képezdekben tanuló ezen ösztöndíjra jogosult egyének, között osztassanak ki :/: Ezen ösztöndíjak egyike szintén a dunafejedelemségi vagy bukovinai magyar iskolában működő magyar ajku néptanító gyermekét illeti, ha hazánkban tanul.

A' gyűjtés második felének 1/4 részéből a' bizottság 100-100 forintos segély összegeket alkot, melyek évenként az egyes tanegyletek útján segélyért folyamodó, 's az illető egylet által erre méltónak ítélt, másik se-

delmére utalt tanítók, illetőleg tanítónők, főleg pedig tanítók kenyérkeresetre képtelen nyomorék gyermekeinek gyámolítására fordítandók.

12. §. Az alapítványok ezen szabályok értelmében "Eötvös Alap" czim alatt, a' magyar földhitelintézetnél helyeztetnek el, évi kamataik pedig a' titkár által őrzendő alapítványi oklevelek értelmében évenként osztatnak.

Ha az egy évi gyűjtés fele a' teljes alapítvány összegét nem éri el, ugy ezen összeg a' legközelebbi év végéig kamatozás végett, az első hazai takarékpénztárnál helyeztetik el, és csak a' kiegészítés után tétetik le a' m.f.intézetnél.

13.§. Az egy évben begyűlt ösztöndijakat és segély összegeket is a' k. ponti gyűjtő bizottság őrzi, a' folyamodások tárgyalásának és az összegek oda itélésének jogát mindenkor az egyetemes tanító gyűlés 50-es bizottsága gyakorolja és ennek itélése és utasítása értelmében a' k.ponti gyűjtő bizottság osztja ki, 's ugy az ösztöndijak és segélyek kiosztásáról valamint a' begyűlt pénzekről szólló kimutatást évenként a' n. Méltóságú Közokt. Miniszter Urhoz terjeszti fel.

A' folyamodványok elintézését végző 50-es bizottság évenként a' pünkösdi ünnepek alkalmával tart gyűlést az ösztöndijak és segélyek kiosztása értelmében.

14. §. Magyarországi tanítók által gyűjtött ösztöndijakért csak is ezen szabályok által feljogosítottak folyamodhatnak az illető tanintézet tanári testületének vélemény és javaslatával az illető főhatóság útján.

A' folyamodvány felszereléséhez azon tanító egylet ajánlása is szükséges, melynek gyűjtő bizottsága az illető szülője évi járulékait beküldötte. Illetőleg nevezett k. ponti bizottságtól is kivehetik az annak igazolására szólló bizonyítványt, hogy szülek az alaphoz évenként hozzá járultak.

A' segélyért is csak olyan tanítók, tanárok, nevelők, tanítónők vagy ezeknek nyomorék és kenyérkeresetre képtelen gyermekei folyamodhatnak, kik vagy maguk vagy szülek rendszeren járulnak évenként az alaphoz, s az egyletek egyike vagy másika által gyámolításra ajánltatnak, ugyanezért ezek-

folyamodványa a' Eötvös Alap gyűjtő központi bizottság elnökéhez. Az ösztöndíjakért és segélyért újból kell folyamodni. A' segélyben csak oly jogosultak részesülhetnek, kiket az egyletek kellő indokolással ajánlanak.

A' folyamodványok február havában nyújtandók be az Eötvös Alap központi gyűjtő bizottság elnökéhez, ki is a' folyamodványokat az 50 ~~es~~ bizottságnak adja át, a' további intézkedés megtétele végett.

15.§. Azon Magyarországi tanegyletek, melyeknek ezen intézményt helyeslik saját kebelökben, saját alapítványt, gyűjtő bizottságot alapítanak, mi ~~érr~~ ről a k.ponti bizottságot értesítik. Az egyes egyletekben működő ily bizottság pontosan vezeti külön a' járulékokról, külön a' kegyes adományokról szólló jegyzetet külön-külön könyvben, melyek gondosan őrizendők, ezen jegyzékbe felveendő az adakozónak neve, lakhelye, állása.

Ezen könyv lapjának ~~m~~ másolatai, az illető egyleti elnök aláírásával 's az egyleti pecséttel megerősítve küldendők be a' k.ponti bizottság elnökéhez, vagy félévenként vagy negyedévenként, vagy havonként időközökben míg a' begyűjtött pénz ugyanaz időben, a' k.ponti pénztárnokhoz küldendő, a' mennyire lehetséges postautalvánnyal.

Az évi gyűjtések eredményét, az egyes tanegyletek " Eötvös Alap " bizottságai Decz.hó közepén zárják le, midőn a' gyűjtés eredményének utolsó részletét beküldik a' központi bizottsághoz. Az egyleti gyűjtő bizottságok működéséről, csakis az illető egyletnek számolnak át.

16.§. A' k.ponti gyűjtő bizottság az egyetemes tanító gyűléseknek részletes kimutatásban számol be az egy évi gyűjtésekről, melyeket az megvizsgáltatván, ha azokat rendben találja, a' gyűjtő bizottságnak a' felmentést kiszolgáltatja.

17.§. A II. egyetemes tanító gyűlés 50-es bizottsága által megállapított szabályokon csak az egyetemes tanító gyűlés választhat és pedig csak 2/3-nyi szótöbbséggel, mely változtatások csak akkor emelkednek érvényre, ha a' felsőbb helyen jóvá hagyatnak.

18. §. Az esetben, ha a' magyarországi tanítók egyetemes gyűléseiket be szüntették, az Eötvös Alapból létrehozott alapítványok kamatai felett az alapító oklevelek értelmében, mindenkor a' m.kir., Közoktatásügyi Minisz-

térium intézkedik, ha csak valamely az egyetemes tanító gyűlésnek megfelelő országos tanegyesület, az Eötvös Alap ügyének vezetését, a' Közok. miniszter engedelmével, vagy az utolsó tanítói gyűlés beleegyezésével át nem veszi, mely esetben ez illeti meg az Eötvös Alap ösztöndija fölött való rendelkezés ezen alapszabályok értelmében.

19. §. Az " Eötvös Alap " gyűjtése intézményének megszüntetése esetében, úgy az a' feletti további intézkedésre nézve az egyetemes tanító gyűlés rendes szavazat~~á~~ képes tagjainak kétharmad része által hozandó határozat fogantatás előtt, a' nagyméltóságu belügyminiszter Urhoz terjesztendő fel.

20. §. Azon esetben, ha az egylet az alapszabályban meghatározott cél és eljárást illetőleg hatáskörét meg nem tartja; a' Kir. Kormány által a' mennyiben a' további működésének folytatása által az állam, vagy a' tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik és a' felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez fel is osztatik, vagy esetleg az alapszabályok legfontosabb megtartására különbeni felosztás terhe alatt köteleztetik.

Budapesten 1875 October 25-én. Péterfi Sándor s.k. az Eötvös Alap gyűjtő bizottság elnöke, Komjáthi György s.k. titkár, Örley János s.k. bizottság tag.

59617.sz. Láttá a' m.kir. belügyminiszter. Budapesten 1875 decz. hó 7-én. A' miniszter helyett: B. Kemény s.k. államtitkár."

" Az Eötvös Alap részére szánt kegyes adományok Örley János pénztárnok nevére /: Budapesten Ósz utczai iskola épület :/ czimzendők; minden más ügyben felvilágosítást Luttenberger Ágost titkár Deák Fer. Tér 3. sz. ad. "

Ilyen volt az Eötvös Alap működési szabályzata, mely az első világháboru előtt fejtett ki áldásos működést. Szép vagyona is volt az első világháboruig, majd az az első háboru alatt és az azt követő infélációban jóformán teljesen megsemmisült. Csak az ingatlanok maradtak meg, melyeket sikerült részben a két világháboru között is megmenteni, majd azok megmaradtak a felszabadulás után is.

Abban az időben nem volt egységes nyugdíjtörvény. A tanítók, tanárok részére - régebbi rendelkezések figyelembevételével - 1879-ben adtak ki utasítást az alábbiak szerint.

" Kiadatott a' Vallás és Közokt. m.kir.miniszter 1879.dec.11-én 35111 sz.a.kelt rendeletéből.

U t a s í t á s

A' köztörvényhatóságok és a' Megyei kir.tanfelügyelők részére, a' tanítók valamint azok özvegyeinek és árváinak nyugdíjazása, illetőleg segélyezése és gyámolítása tárgyában benyújtandó folyamodványok mikénti felszerelése és első foku elintézése körüli eljárásra nézve.

1. A' tanítók nyugdíjazása sürgős intézkedést nem szükséglő rendkívüli esetek kivételével, mindig az iskola év zártával lévén foganatosítandók / lásd 1875.32.t.cz.43.§./ a' tanítók körrendeletileg értendők, hogy nyugdíj vagy végkielégítés iránti kérvényeiket a' tényleges szolgálat alatt nyujtsák be, minthogy ellenkező esetben állomásaikról történt távozásuk lemondásnak fogván vétetni, a' nyugdíjba lépés szükségességének és jogosult voltának meg nem állapíthatásából eredhető következményekért egyedül önmagukat okozhatják.

2. A' tanítók, azok özvegyeinek és árváinak nyugdíjazása, illetve segély és gyámpénz iránti folyamodványaik, mindenkor az illető tanfelügyelőhöz nyujtandók be 's következő okmányokkal szerelendők fel.

I. A' tanítók nyugdíj vagy végkielégítés iránti kérvényeikhez csatolandók:

a/ A' tanító keresztlevele.

b/ A' tanítói pályán töltött összes szolgálatát a' megfelelő időrendben pontosan és hitelesen előtüntető szolgálati okmányok. Ha ezen bizonyítványokból a' szolgálati idő folytonossága ki nem tűnnék, a' félbe szakítás indoka az 1875.32.t.cz. 8-ik §-a értelmében hiteles okmányokkal igazolandó.

c/ Az orsz.tanítói nyugdíj és gyámalap javára kivetett díjak pontos megfizetéséről szóló adóhivatali nyugta, vagy a jövőben a' tanítók részé-

re küldendő "Igazoló iv" melyben a' teljesített fizetés igazoltatik.

d/ Oly tanítók, kik a' tanítói nyugdíj törzs / 44.§./ alapján az 1870 év előtti szolgálatok után az állam vagy az orsz.tanítói nyugdíjalapon kívül a' régebben fennállott kormányrendeletek, gyakorlat^h vagy valamely egyházi, községi szabályzat, avagy magán szerződés értelmében, más alap, vagy község avagy testülettel szemben végellátásuk tekintetében igényt formálhatnak, ezen igényük érvényesítésére vonatkozó okmányt, legyen az szerződés, alapszabály, gyakorlatra vagy szabályra vonatkozó bizonyítvány.

e/ A' d, pont alatti esetekben, a' szolgálat utolsó évében élvezett tisztán tanítói állomása utáni járandóságairól szóló díjlevél.

f/ A' netán terménybeli járandóságoknak a' legközelebb múlt 10 évi átlag szerint számított pénzértékének hiteles kimutatása.

II. Az özvegyek segélydíj iránti folyamodványaihoz, a' szerint, a' mint az özvegy csupán az állam vagy az orsz.tanítói nyugdíjalapból, vagy máshonnan is igényelhet özvegyi segélyt, a' fenti okmányokon kívül még következők csatolandók:

h/ A' férj elhunytáról szóló anyakönyvi kivonat.

i/ Az özvegy és netán hátramaradt árvák keresztlevele.

j/ Házassági anyakönyvi kivonat, továbbá

k/ a' férj haláláig való együttélésről szóló lelkeszi bizonyítvány.

l/ Végre: ha együtt nem élnek, hiteles alakban kimutatandó^h hogy az elválásra melyik fél szolgáltatott okot.

III. Az árvák gyámpénz iránti folyamodványaihoz:

a/ A' Szülők elhunytáról szóló anyakönyvi kivonat.

b/ Az árvák keresztlevele, melyben a' törvényes szünetés kitüntetendő.

c/ Az orsz.tanítói nyugdíjintézetbe felvett szülő vagy szülők által teljesített fizetésről szóló nyugták vagy Igazoló iv.

d/ Ha az árva az orsz.tan.nyugdíjalapon kívül más honnan is tart segélyre igényt, ezen igénynek megállapításához vonatkozó okmány.

e/ Annak igazolása, hogy az illető árva nem részesül-e akár állami,

akár egyházi közsegélyben, ösztöndíjban, vagy nincs-e valamely nevelőintézetbe fölvéve.

f/ Egészen szülőtlen árvák folyamodványaihoz a' felsoroltakon kívül még a' törvényes gyámot igazoló hatósági bizonyítvány is melléklendő.

3. Ha valamely tanító kérelmét az 1875.32.t.cz.6-ik illetve 7-ik §.2ik pontjára alapítja, vagy a' 10.és 11. §§-ban érintett esetekben a' kir.tanfelügyelő a' nyugdíjba lépés szükségességét és jogosultságát megállapítandó bizottság kirendelése végett szabályszerű felterjesztést tesz, melyben két tagot és az eljáró orvost / ki sohasem lehet a' megvizsgálandó gyógykezelő orvosa / kinevezés végett megjelöli. Megjegyeztetik, hogy a' 7-ik §. 1-ső pontja alatt foglalt esetben bizottsági eljárás szükségtelen, 's ily esetben a' folyamodványt az alábbi következők szerint illetékes fóruma elé terjeszti, a' jogos nyugdíj megállapítása és kirendelése végett.

4. Állami, községi és magán tanítók szolgálat képtelensége ügyében a' bizottság a' tanfelügyelő elnöklete alatt a' közigazgatási bizottság két tagjából és az orvostól áll, melly bizottság felekezeti, vagy valamely társulat, esetleg testület által fenntartott iskolánál alkalmazott tanító ügyében, a' 40-ik §.alapján, az illető intézet főhatósága által kiküldendő két taggal egészített ki, mivégből az illetékes hatóság a' minisztérium által két tag kiküldésére felhivatik.

Ezen bizottságok nyugdíjat nem szabhatják meg, sőt javaslatot sem tehetnek, csupán az 1875.32.t.cz.6.,7.,10.,11.és 12 §§-ban foglaltak szemelött tartása mellett megállapítja, vajjon az illető tanító végleg és teljesen, vagy csak valamely muló betegség következtében ideiglenesen szolgálatképtelen é és a' tapasztaltak alapján ki mondja a nyugdíjba lépés szükségességét és jogosultságát.

a/ Községi tanítóknál az ideiglenes szolgálatképtelenség esetén egyuttal intézkedik a' fennforgó helyi körülmények és szokások számba vételével, az ideiglenesség tartamára / mi egy évnél többre nem terjedhet / a' tanító helyettesítése iránt 's az ebből eredő költség fedezésére a' szabadságolt tanító javadalmának megszorítását is kimondhatja, de csak oly

mértékben, hogy az illető szabadságolt tanítónak legalább annyi fizetése szabad élvezetére maradjon, mennyit esetleg nyugdíja tehetne.

Ezen eljárásáról a' legközelebbi közigazgatási bizottságának a' kir. tanfelügyelő, helybenhagyás végett jelentést tesz.

b/ Felekezeti tanítóknál előforduló hasonló esetekben az ideiglenesség tartamára teendő intézkedés végett az illetékes 's egyházhatóságot kiküldöttei által tögtön megkeresi. Az egyház hatóság által teendő intézkedés eredményét a' tanfelügyelő figyelemmel kíséri, és szükség esetén a' minisztérium-hoz jelentést tesz.

5. A bizottság határozatából felvett jegyzőkönyv, ha az illető tanító állami, vagy oly községi és ~~mi~~ felekezeti tanító volt, ki az országos tanító nyugdíj és gyámintézetbe felvételre, valamint az ily tanítók özvegyeinek és árváinak segély iránti folyamodványa az összes fentebb részletezett okmányok kíséretében, közvetlenül a' Vallás és Közoktatásügyi Ministeriumhoz terjesztendő, hol megállapítottván az orsz. tanítói nyugdíjalap terhére fizetendő nyugdíj, segély vagy gyámpénz, a' bemutatott okmányok alapján a' nyugdíjtörvény 44.§. által további érvényben fenntartott régebbi gyakorlat, szabály vagy kiadott rendeletek értelmében még követelhető nyugdíj ~~vagy~~ megállapítása, illetőleg első foku határozat hozatal végett az összes ügyiratok az illető köztörvényhatósághoz fognak küldetni.

6. Ha pedig az illető tanító nem volt tagja az orsz. nyugdíjintézetnek, úgy a' bizottság által felvett jegyzőkönyv a' végelbánás iránti felszerelt kérvénnyel együtt, közvetlenül a' köztörvényhatósághoz, az idézett 44-ik § által érvényben fenntartott régi gyakorlat, szabály vagy kiadott kormányrendeletek értelmében hozandó elsőfoku határozat végett átteendő. Ezen eljárás alól kivételnek az ágost. hitv. és helv. hitvallásu felekezeti tanítók nyugdíj kérvényei, melyek további elbánás végett az illetékes egyházhatósághoz küldendőek, illetőleg bizottságba résztvett kiküldött tagoknak átadandók.

A' köztörvényhatóság határozatát, úgy a' nyugdíj fizetésére kötelezett féllel, mint a' nyugdíjazandó tanítóval írásban közli, melyben

világosan kiteendő, hogy a' meg nem ~~számitandó~~ elégedő fél a' kézbesítéstől számitandó 15 nap alatt felfolyamodhatik.

7. Az országos tanitói nyugdíjintézetbe fel nem vett tanitók özvegyeinek nyugdíj kérvényei, hasonlólag az illetékes köztörvényhatóságához adandók ~~az~~ át elsőfoku határozat hozatal végett.

8. A köztörvényhatóság elsőfoku határozatát azon törvény, kiadott rendelet, szabály, gyakorlat vagy szerződés alapján hozza, melyet az illető tanító a' I. szakasz d, betüje értelmében igazolni tartozik.

9. Az orsz. tanitói nyugdíjintézetbe felvett tanitók árváinak nyugdíjaztatása iránt, ha az magán uton nem kérelmeztetnék, a' kir. tanfelügyelő elő hivatalból tartozik felterjesztést tenni.

Ugy szintén hivatalból tartozik ellenőrzést gyakorolni a' fölött, vajjon az ily állami segélyben részesített árvára, a' segély elnyerése után nem fognak é' fen a' III. szakasz e., betüje alatt érintett körülmények, mely esetben azonnal jelentést tenni tartozik.

10. A' köztörvényhatóság által hozandó elsőfoku határozatok alkalmával a' hiteles másolatban idezárt, az 1875.32.t.cz. 44-ik §.a által törvény erőre emelt következő régebbi szabályrendeletek szolgálnak zsinórmérték nélkül, jelesen:

a./ a " Ratio educationis publicae 290.§./ továbbá

b./ az 1824.évi julius 21-én 7644.sz.a.kelt 's 16542. helytartótanácsi számmal intézményezett udvari rendelet, és végre:

c./ az 1845.évi 25,224. helytartótanácsi sz. alatt Magyarország elemi tanodái részére kiadott szabály rendelet 71-ik §-a.

Ezen idézett szabályrendeleteknek csupán a' szorosán vett magyarországi rom.kath.és görög kath.tanítókra vonatkoznak, nem pedig az erdélyi hasonló jellegü tanítókra is, mivel ez utóbbiakra hatálya sohasem terjesztett ki.-

11. Az 1873.évi 7053.sz.a.kiadott Körrendeletben a' Községi tanitók nyugdíjazása a' Községek kötelességévé tétetvén, előfoduló esetben a' fenti szabályok ezekre is alkalmazandók.

12. A' fent idézett rendeletek szerint a tanítót 10 évi szakadatlan szolgálata után szolgálati utolsó évében élvezett fizetésének egyharmada, betöltött 20 évi szolgálat után fele és teljes 30 évi szolgálat után az egész fizetés illeti nyugdíjképpen; 10 évnél kevesebb szolgálata után nyugdíj nem jár.

13. Tekintettel a' 1845 évi 25224.helytartótanácsi sz.a.kiadott szabályrendelet 71-ik §-nak végpontjában foglaltakra, a' tanítói szolgálat után kiérdemelt nyugdíj, a' tanítótól a' nyugdíjról való előzetes lemondás esetében sem vonható meg.

14. A' nyugdíjra jogosult tanítók özvegyei, férjük legutolsó évi fizetésének mindenkor egyharmadát nyerik nyugdíjul.

15. Az orsz.nyugdíjintézetbe fel nem vett községi, rom.kath,gör.kath. tanítók, valamint özvegyeik és az illető iskolafenntartók között a' tanító illetve özvegyi nyugdíjakra vonatkozólag köthetők szerződések is, úgy azonban, hogy a' mellékelt szabály rendeletek ezen tanítók és özvegyeikre kikötött kedvezmények csorbulást nem szenvedhetnek.

Ezen szabályrendeletekben ütköző szerződés érvénytelen, ellenben kedvezőbb ellátás iránt kötött szerződés szabad érvényű.-

Az illető tanító és iskola fenntartó között létre jött szerződés, az özvegyi nyugdíj jogosultságát nem érintheti.

16. Nyugdíjba beszámitható fizetés gyanánt csak a' tisztán tanítói jövedelem vehető.

A' Kántori járandóságok, lakbér, kegyadomány képpen élvezett jövedelem, a' vallás vagy tanulmányi alapból nyert járulékok a' nyugdíjba nem számithatók be, ha csak az illetők beleegyezésüket nem adják.

17. Ott, hol a' tanítói jövedelmektől a' kántori járandóságok elkülönítése nehézségekkel jár, az iskolai vallomány, vagy ennek nem létében a' Canonica visitacio veendő irányadóul.

Ha pedig a' tisztán tanítói jövedelem ezekből sem volna a' valóság-
nak megfelelően vagy mindkét fél megnyugtatóra kiderithető, az esetben a'
járás szolgabirája által a' felek kölcsönös kihallgatása után felvett
jegyzőkönyv adatai fognak irányadóul szolgálani.

18. Ha a' megállapított tanítói jövedelem egy részét terménybeli járulékok vagy a' tanulók után megszabott tandíjbóli teszi, ugy a' terménybeli járulékok pénzértéke valamint a'tandij a' legközelebb mult 10 évi átlag szerint számítandó.

19. A' nyugdíj a' tanítót a' tetteleg nyugdíjba lépés napjától, mi tekintettel az 1875.32.t.cz.43.§-ra rendkívüli esetek kivételével mindenkor a' tanév végére határozandó, az özvegyet pedig férje halála napjától, vagy ha az 1868. 38.t.cz.140.§., illetve a' rom. és görög kath. plébánusok, mint iskolaszéki elnökök részére kiadott egyházhatósági szabályzat 23.§.értelmében a' férje lekását és fizetését egy féléven át élvezte volna, ugy az özvegy nyugdíjra férje halála napjától számított fél év után illeti meg, és pedig a' multa nézve egyszerre, a' jövőre azomban a' nyugdíj mennyiségéhez képeest előleges havi vagy évnegyedes részletekben.

20. A' megszabott nyugdíjat mindig azon pénztár, község vagy felekezet tartozik fizetni, melyből, vagy melytől a' nyugdíjazandó vagy elhunyt tanító fizetését legutóbb huzta.

Ezen nyugdíj a' szolgálati idő arányában községekként nem osztható fel, minthogy a' költsönösség elve az által, hogy minden község vagy hitfelekezet saját tanítóit, vagy csak özvegyét, tekintet nélkül a' máshol töltött szolgálati évekre, nyugdíjazni tartozik, amugy is érvényre van emelve.

21. Ha az elsőfoku határozat kézbesítésétől számítandó 15 nap alatt a' felek egyike sem élt felfolyamodással, a' megye vagy sz.kir.város közönsége által hozott elsőfoku határozat jogerőre emelkedvén, foganatosítása iránt a' kellő intézkedések azonnal megteendők.

Budapest, 1879.évi december 11-én. Trefort Ágoston s.k.

A' nyomtatott eredetivel egyezette, Bokor s.k. t.ü.b.elnök."

Amint láthatjuk, részletes utasítást adott ki a miniszter annak idején. A nemegyszer nyakatekert szövegben éppen elegendő lehetett eligazodni azoknak, akiket ez érintett, hiszen sok esetben a felekezeti iskoláknál nem volt pontosan szétválasztva a tanítói és a kántori teendőkért járó javadalom, ami csak huzavonára adott okot és sok esetben hátráltatta a nyugdíjnak kifizetését.

Sok problémát okozott, hogy a tanítók nem kapták meg azt a minimális fizetést sem, - évi 300 forintot - melyet törvény biztosított számukra. Így aztán tanítói értekezlet kereste meg a tanügyi elnököt az alábbiak szerint.

" 1880 Junius 29-én Inkén tartott értekezlet jegyzőkönyvének kivonata.

A' 6-ik pontba az értekezlet megáévvá tette, hogy a' II-k iskolai kör tisztelettel megkeresi a t.ü.b.n.t.Elnökét, hogy azon egyházakat, melyek a' törvényes 300 ft-nyi minimumot máig sem biztosították a' tanítónak, - szólítsa fel, még a' következő iskolai félév beállta előtt 's ha kell, kényszerítőleg is hasson oda, hogy 300 frt-ra kiegészítsék egyházmegyénkben a tanítók fizetése. "

Bár korábban már volt szó róla, hogy a tanítók mellékfoglalkozásokat csak külön engedéllyel végezhetnek s amikor az 1881.évben népszámlálás volt, vajjon kikkel végeztethette volna el az összeírást, - akárcsak nagyrésztben ma is - nem másokkal, mint a tanítókkal. Ime a miniszteri leirat.

" Vallás és Közokt. m.k.Minisztertől 969 eln.szám.

Főtiszteletü Papp Gábor Superintendens Urnak.

Hogy az 1880 évi LII.t.czikk által elrendelt népszámlálás eredménye lehetőleg megközelíthető legyen: van szerencsém felkérni főtiszt.Uraságotat, mi szerint alattas közegeit 's nevezetesen a' lelkészeket oda utasítani méltóztassék, hogy a' népet a' törvény tartalmának fontosságára 's a' tőle elvárható cselekvő közreműködésre figyelmeztessék, hogy nevezetesen az egyházi hatóság alatt álló néptanítókat, kántorokat s a' népszámlálásban számláló ügynökökül való közvetlen részvételre buzdítsák, ezek képezvén vidéken sok helyt az e' célra egyedül alkalmazható intelligens osztályt.

Hogy pedig az illetők közreműködése e' tekintetben csakugyan lehetséges legyen: van szerencsém egyuttal az egyházi főhatósága alatt álló népiskolákat illetőleg - oly intézkedés tételére is kérni főtiszt.Uraságotat, hogy - mint eziránt egyidejűleg a' megyei tanfelügyelőket is utasítottam - a' népiskolák 1881.január első hetében, mint a' népszámlálás keresztül vitelének idejében országszerte szüneteljenek, hogy ily módon az ott alkalmazott egyének az országos müben kötelességök mulasztása nélkül résztvehessenek.

Fogadja Főtiszt. Nagyságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvántitását. - Budapest 1880. aug. 10. Trefort sk. "

Annak idején is tartottak a tanítók, tanárok részére bemutató tanításokat, melyeket " minta előadásoknak " neveztek. Így 1881-ben volt, majd Ötvös- Kónyiban és Nemes Kisfaludon a " segéd tanítók " által. Ugyancsak Galambokon tartott " Kántor János a III. osztálynak Magyarország földrajzából ~~előadván~~ előadván az országnak határait és fő folyamait. "

De tanfolyamokat is szerveztek nyári folyamán a tanítók részére. Így a " 3640/1881. szám alatt a N.M. Miniszter felhívása, hogy a nyári szünet alatt Budapesten a' népiskolai tanítók számára tornászati tanfolyam nyitattik. A' résztvevő tanítók hat heti tanfolyamra 80 ~~frt~~ államsegélyt kapnak, melyből az utiköltség is fedezendő. Idős tanítók nem vétetnek fel 's így a fölvételeli folyamodványhoz megkivántatik a' kérelmező életkora és megírandó, továbbá a/ szolgálati bizonyítvány, b/ tanképesítő okmány hiteles másolata kelendő bélyeggel ellátva. A' kérvény intéztetik Ngs. Békey Imre miniszteri osztálytanácsos 's Budapesti kir. tanfelügyelőhöz, a' megyei tanfelügyelő ur utján legkésőbbben f. hó Junius 15-ik napjáig adják be. "

A tanítóknak az első osztályosoktól valamint az ismétlő iskolásoktól külön fizetés is járt. Bizonyosan nem fizették rendesen, mert különben nem rendelkezett volna róla " Az 1881. évi Ápril. 5-7 napjain Gégében tartott N. t. Egyh. Közgyűlés jegyzőkönyvének kivonata.

a' 49. ik pontnak I. a. 4. ik p. a. Az ismétlő iskolások tandíjja befizetésének véghatáridejéül Advent 1-ső vasárnapja ajánltatik megállapittatni.

Szabályrendeleti erőre emeltetik.

Ugyan e' pontban II. c. alatt az iskolába September 1-én beadott ujoncz iskolásoktól járó tanítói fizetés beszolgáltatásának véghatáridejéül Advent 1-ső vasárnapra tüzetik ki.

Elfogadtatik. "

Annak idején ismeretlen volt a munkavédelem, a munkavédelmi felügyelő tevékenysége. Mégis egyes kérdésekről valamiképpen gondoskodni kellett. Így ezeket az egyházakra, a körfelügyelőkre, valamint a tanítókra bízták, illetve a végrehajtáukért azokat tették felelőssé. *

" K i v o n a t

a' népiskolai oktatást illető egyh. kerületi és egyh. megyei statumumokból
pótlólag az egyh. kerületi iskolai rendtartáshoz.

1. Egyházakat illetők:

- 1., Iskolák ujra építése vagy át~~ter~~ alakítása alkalmával / a' Rendtart. 1-ső §-a értelmében / tartozik a' gyülekezet a' tanügyi. bizotmm elnökét jóelőre tudatni / 1879.k. gyűlés j.k. 217., 6 -sz./
- 2., A' célnak meg nem felelő tantermek átalakításának eszközzésére, a' t.ü.b. elnöke utasittatik / 1879.kgyjk.49., - 1.e./
- 3., Az iskolai szűfvények időközönkénti beszerzésére komolyan figyelmeztetnek a' gyülekezetek, - körfekügyelők minden közvizsga alkalmával a' t. b. elnökét ez iránt értesítvén. / 1880.kgyjk.139.é./
- 4., A' t.ü.b. elnöke az iskolák felszerelése körül létező hiányok eltüntetésével ismételve megbizatik/az 1881.kgyjk.49.é./
- 5., A' mely iskola még eddig nincs ellátva tanszerekkel és tankönyvekkel, a't.ü.b. elnöke felhatalmaztatik azok beszerzésére , ,s az il ető egyházaknak megküldésére / 1879.kgyjk.19-III/ ismét 1879 kgyjk.6-6./
6. A' Sept.1-én ujonc iskolásoktól járó tanitói fizetés beszolgáltatásának véghatárideje Adventre tüzetik ki. / 1881.kgyjk.49-II.c./
- 7., Az ismétlő iskola megtatrtására, a' szabályreñdelet értelmében utasítatnak a' gyülekezetek./ 1880.kgyjk.193-b./
- 8., Ismétlő iskolások tandijja Advent 1-ső vasárnapjáig kifizetetndő a' tanítóknak./1881.kgyjk.49.,4./
- 9., A felszeresetlen iskolák, - ok nélkül mulasztásokat adó tanitók, és a' kötelességét nem teljesítő helyi felügyelet névleg bejelentendő / 1881.kgyjk.187.c./
10. Egyházaknak, tanítóiknak, és ezeknek az egyház ellen felmerülendő ügyekben kiegyenlitő közbenjáró a't.ü.b. elnöke. / 1879.kgyjk.217.,2-g./
11. Tanító választási szabályzat az 1879 kerületi kgyjk.250.p.2.,alatt, / mely az 1880 évi kerrkgyjk.215 p. alatt törvénné emeltetvén, az egyh. megyén 1880.évi kgyjk. 176.p.a.kihirdettetett./

II. Körfelügyelőkre vonatkozók.

1. Körfelügyelők a' köreikben tartandó szigorlatok idejéről a' t.ü.b. elnökét jóelőre értesítsék. / 1879.kgyjk.217-64./
2. Szigorlatokra nemcsak a' közvetlenül szomszéd tanítót, de azon körbe-
li bármelyik tanítót is maga mellé veheti a' körlelkész. /1880.kgyjk.56-5./
3. Körfelügyelők utasítatnak, hogy különös figyelmet fordítsanak az is-
kolák látogatásánál arra, hogy Statutumaink értelmében, éveik haladtával a -
rányban haladhassanak felsőbb osztályokba a' tanulók./ 1881.kgyjk.47-b./
4. Körfelügyelők kötelességévé tétetik az egyh. megyei népiskolai könyv-
tárból vett könyveket köröztetni 's felelősség terhe alatt vissza szolgál-
tani / 1879.kgyjk.20.p.21.szám./
5. Olyan iskola, melyben a' tantárgyak felcserélve nem megfelelő félév-
ben tanítatnak, nem osztályozható. / 1881.kgyjk. 49-II.b./
6. Körfelügyelők által szabályszerűleg megállapított iskolai osztályza-
toknak a köri értekezleten való megváltoztatása érvénytelen./1879.kgyjk.217./
7. Köri értekezletek minden félévben okvetlen megtartandók, s azokon szak-
szerű értekezések és gyakorlati előadások stb. tartassanak, 's az értekezleti
jegygökönyvek 's nagyobb körben is közlésre méltó értekezések a' t.ü.b. el-
nökéhez idejében beküldendők. / 1879.kgyjk.20.p.20., ismét: az 1879.kgyjk.
217.-a. /
8. Körfelügyelők vagy tanítók elmulasztott vagy tévesen kiállított jelen-
tésekért az egyh.ker.rendtartás 36.§-ában megszabott pénzbírsággal büntettes-
senek / 1879.kgyjk. 19-I./
9. A' félévi iskolai eredményt osztályozó elvek / a' jeles, jó, elég és e-
légtelen jelzők körülírása / 1879.kgyjk.193.p./
10. A hónaponkénti mulasztások hiteles és hivatalos alakban kiállítandó
jegyzékét / az 1880.kgyjk.57.pnt 3- éé./alatt adott minta szerint / 10 frt
büntetés terhe alatt a'körfelügyelők a't.ü.b.elnökéhez beküldik. /1879.kgyjk.
217-6-7./
11. Körfelügyelők, az összes tényezőkkel együtt utasítatnak az ismétlő
iskoláztatás rendszeressé tételének komoly fogamatosságára. /1881.kgyjk.49.-
I.d./

12. Körfelügyelők nyári szigorlatok alkalmával a' faiskolák állásáról jelentést adnak. / 1881.kgyjk.49.I.b./

13. A' faiskolák eperfa tenyésztésre alkalmas vagy alkalmatlan voltáról jelentést tegyenek, hogy a' további szükséges teendők megtéessenek./ 1881.kgyjk. 49-b./

14. A II.kör felügyelője elártja meg a' nemesdédi lelkész a' 89. évi ref. gyermekek gyermekek confirmatioját. / 1880.kgyjk.140./

15. A' VII-ik iskolai kör felügyelője figyelmeztetik, hogy a' Gigéhez tartozó Bárdszentlászlói iskolában különös figyelemmel kísérja a' hitoktatásügyet. / 1878.kgyjk.327./

16. A' IX.kör felügyelője Gyögyös melléken figyelemmel kísérja a' vallásoktatást. / 1880.kgyjk. 56-6./

==III. Tanítókra tartozók:==

1. Ujjoncz növendékek Sept.1-én adassanak iskolába./1879.kgyjk.20.,11.a/

2. A' kezdő tankötelesek Márt.1-én többé semmi szin alatt el nem fogadhatók./ a' Sept.1-én járni kezdett gyermekekkel./

3. Confirmatio /~~ca~~~~Sept.1-én~~~~járni~~~~kezdett~~~~gyermekkel~~ ezentul Áldozó Csütörtökön történjék./ 1879.kgyjk.20./

4. A' 12 évet betöltött növendékek tanévvége előtt ne bocsáttassanak ki az iskolából./ 1879.kgyjk.217.-d./

5. Az elébbi isk.évrendszer szerint Márt.12 iskolába adott növendékek a'mint 12-ik évüket betöltötték, alkalmilag Confirmálhatók, - esetleg a' mindennapi tankötelezettség alól felmenthetők./ 1881.kgyjk.49-3./

6. Tanév végén tartandó szigorlatok alkalmával a' tanítók által kijelentendők azon növendékek, kiket véleménye szerint a' következő osztályba átvinni nem tanácsol. Szigorlat végével e' tárgyban a' körfelügyelő és helyi felügyelet határoz. / 1880.kgyjk. 57.pont - 3 gg. /

7. A' félévenként kiállítandó specimeneken a' tananyagrésztezve ki-tüntetendő. / 1879.kgyjk. 19-IV./

8. A' tanügyi bizottság osztályzata tekintetndő érvényesnek./ 1879.kgyjk.20.p.12./

9. Az ismétlő iskolák növendékei tavasszal, a' szigorlaton kívül, nyilvános vizsgát is adjanak. / 1879.kgyjk.19-VI./

10. Az iskolai mulasztások engedélyezésének feltételeire nézve, - vonatkozással a' Rendtartás / 31.d.pont értelmében komolyan figyelmeztetik a tanítói kar. / 1879.kgyjk.217.,c./

11. Félévi mulasztásokat feltüntető táblázat mintája. / 1880.kgyjk.57.pnt.3., - éé./

12. A' közigazgatási bizottság 1878 Sept.ülése 840 sz.alatt elrendelte, hogy a' községi bírák minden hónapban kivegyék az iskolamulasztók névjegyzékét a tanítóktól 's jelentés kíséretében a' szolgabírákhoz betérjesszék. / 1879.kgyjk.234./

13. Minden tanító a't.ü.b. elnökétől vett bárminémű felszólításra záros határidő alatt kimerítő és hiteles választ adni tartozik. / 1879.kgyjk.217b./

14. Téves vagy elmulasztott jelentések. / Lásd II.8./

15. A statistikai adatokat be nem küldőkkel szemben a' t-ü.b.elnöke a' státutum alkalmazására utasíttatik. / 1880.kgyjk.56.-d./

16. Az iskolai felszerelés leltára lelkész, tanító, gondnok által aláírva aug.15 -ig felszólítás nélkül beküldendő a't.ü.b. elnökéhez. Ugyanez időre értesítés küldendő a'felől, hogy az egyház az iskolások számára beszerzte-é a' szükséges könyveket, stb. / 1879.kgyjk.217,6-6./

17. Három napon túl terjedő távozásuk iránt kérvényeiket / jelentés/ a' tanítók a' t.ü.b. elnökhöz érdemleges elintézés végett benyújtani kötelesek. Kérvényeik-/ jelentéseik / a' helyi felügyelet által is aláírandó. / Esperesi hivatal 1880.Jun.23-án 2592.sz.a.kelt rendelete, - kiegészítésül az 1879 évi kgyjk.16.pontjához./

18. Köri értekezleten hanyagságból meg nem jelent tanítók a' köri könyvtár javára 50 krajcárt fizetnek / 1881.kgyjk.49.,9.I./ a' II.ik iskola körben pedig a' köri értekezlet határozata szerint 1 fr-ot. / 1882.értek.jk.7./

19. A' faiskolák kezelői az eperfa tenyésztésre kellő gonddal legyenek, - illetőleg 4 év alatt / 1885 év/ e célra elegendő eperfát producálni törekedjenek. / 1881.kgyjk.49-6./

20. Segédtanítók sorrendjét a' t.ü.bizottmány állapítja meg./ 1879. kgyjk.97./

21. Hegyév megállapítása./ 1881.ker.kgyjk.217./

22. Tanító változások September elsejére tétetnek át. /1879.kgyjk. 20 pont 11-é./

A mindenes könyv egy nagyon szép gesztusról is megemlékezik. Ma is példaképpül lehetne állítani sokak elé azt az emberi gesztust, mely az alábbi.

" Tiszt.körfelügyelő ur küldi a nt.t.ü.b. elnök 110/885 számú levelével kapcsolatban a NM.Vallás és Közokt. m.kir.miniszter 25.355/855.sz.levelét,melyben tudtja,hogy Dr. Kállay Adolf ur Karabadi fürdőorvos 1885-től kezdve orvosi működése tartamáig 2-2 középiskolai tanárt s beteg tanítót ingyenes lakásban, gyógyszer és gyógykezelésben részesít, sőt még mérsékeltbb áru étkezésről is gondoskodik azok részére,kik a tanfelügyelők ajánlataira a fent ~~mint~~ nevezett cultus minister ur által kijelöltetni fognak.

Ezen körlevél továbbitattatott 6.számmal szeptember 27-én 1855.Bejegyezte Komjáthy Krisztóf. "

Évente két alkalommal látogatták meg az iskolákat a körfelügyő lelkész és körfelügyelő tanító. Ilyenkor jelen volt a helyi lelkész, mint iskolaszéki elnök, a gondnok és a községi bíró, valamint az a presbiter mint iskolaszéki tag, aki ráért elmenni.Meghallgatták, hogy mit tudnak a tanulók, hogyan tanított a tanító. Ezt szigorlatnak nevezték.Ez szolgált alapul a minősítésnek. Általában az volt a szokás, hogy a fiatalabb tanítókat szigorubban bírálták el, mint az idősebbeket. Ott már kialakult bizonyos " összeköttetés."A látogatás idején a körlelkész és körtanító ott aludt, ahol délután volt a szigorlat. Természetesen nagy vacsorával és hosszú, éjjelig vagy tovább tartó " tarokk" csatával, melyre a környékbeli papok, tanítók, jegyzők, sőt gazdatisztek is hivatalosak voltak.

Ilyen szigorlati ut volt az alábbi szerint.

" XV/97.1886.Körfelügyelő Urtól ér.k.junius 8-án este 1886.

A szokásos félévi szigorlatok a következő rendben tartatnak meg:

Junius 16-án délelőtt: Böhönye

" d.után Ns.Kisfalud

Junius	17-én	d. előtt	A.Segesd
	"	d. után	Beleg
	18-án	d. előtt	Ötvös - Kónyi
		d. után	Szob / Somogyszob /
	19-én	d.előtt	Inke
	21-én	d.előtt	~~Inke~~ Nemes-Déd
		d.után	Galambok

A Belegben jun. 23-án d.e.10 órakor tartandó értekezletre a tagokat s tanügybarátokat tisztelettel meghivja. Bejegyzés a XI.p.könyvi szám alatt. A körfelügyelő: Jóba József. Továbbította Komjáthy tanító."

A szokás szerint a látogatás után értekezlet volt, ahol megbeszélték a tapasztaltakat az iskolalátogatás ideje alatt.

Az volt olvasható, hogy továbbította Komjáthy tanító.

Ez azért volt, mert a posta lassan járt. Így egyik iskola a másiknak küldte az eredeti körlevelet, amit az bemásolt a mindenek könyvébe s aztán két iskolásgyermektől küldték el a levelet. Ez volt abban az időben a leggyorsabb elintézési mód.

Időközben törvényt hoztak közegészségügyi vonatkozásban a himlőoltással kapcsolatban. Erről szól a következő kiadott rendelkezés.

" 29.370.sz. A m.kir.kultuszminisztertől.

A közegészség ügy rendezéséről szóló 1876 XIV.t.cz.13-ik fejezetének módosításáról szóló 1887 XXII.t.cz.a védhimlő oltás állami intézményét az eddiginél is részletesebb és szigorubb módon megállapítja. A törvény 3.§-a következőkép rendelkezik. Az elemi népiskolába belépő tanköteles gyermekek fölvétele alkalmával köteles igazolni azt, hogy jó sikerrel le volt oltva, vagy a legutóbbi öt év alatt valóságos himlőt állott ki; esetleg hogy e törvény értelmében fölvan mentve a beoltás kötelezettsége alól. Ha erre külön bizonyítvány lenne szükséges, az bélyeg és díjmentesen állítandó ki. Az ezt igazolni nem képes tanköteles gyermeket a tanító az illetékes elsőfoku egészségügyi hatóságnak a fölvételtől számított 3 nap alatt bejelenteni tartozik; a hatóság pedig a gyermek beoltása iránt megteszi a kellő lépéseket. Az utóoltás teljesítésének az iskolai hatóságok részéről

történendő szemmel tartását illetőleg a törvény 4. és 5. §-ai, kövdezőket tartalmazák: " A nyilvános és magán iskolák növendékei életük 12. évének betöltése előtt újra oltandók, ha az újraoltási idő előtt 5 éven belül valóságos himlőt nem állottak ki, vagy nem igazolják, hogy azon időn belül eredményesen beoltva voltak. Azon növendékek, kik nem igazolják, hogy életük 12-ik évéig újra oltattak vagy 5 éven belül sikeresen beoltva lettek, vagy valóságos himlőt állottak ki. A tanítók által az elsőfoku egészségügyi hatóságnak bejelentendők. A hatóság az ilyen növendékek újraoltása iránt megteszi a kellő lépéseket. Az ilyenek a polgári és középiskolákba és az ezeknek megfelelő intézetekbe addig véglegesen föl nem vehetők, míg az így kiderült hiány pótolva nincs, vagy nem igazolják azt, hogy az újra oltás kötelezettsége alól törvény szerint fölmentettek. Ami a föntebbiek értelmében az isk. tanítókra nézve fentálló kötelezettségek elmulasztása vagy megsértése az illetőkre háramló hátrányokat illeti, a törvény 12 §-a elrendeli, miszerint azon polgári s középisk. s ezeknek megfelelő, vagy magasabb tanintézet igazgatója, ki a vezettetése alatt és reá bizott tanonczai közé véglegesen fölvesz a 12 évet már betöltött olyan tanulót, ki védhimlővel újra oltva nem lett, vagy az újraoltás alól törvényszerűleg való felmentését nem igazolja; - továbbá azon elemi népiskolai tanító, ki a jelen törvény által reá vonatkozólag kimondott kötelezettségének nem felelne meg, az 1876 évi XIV. t. cz. 7 §-a értelmében 10 frt-tól 50 frt-ig terjedhető pénzbüntetéssel büntettetik.

Budapest szept. 3-án. 1887. Trefort s. k. közokt. ü. miniszter. "

Már abban az időben is gondot okozott a környezetvédelem, illetve a környeztetnek a védelme, melyre a tanügyi elnök is felfigyelt és körlevelet adott ki. Mintha ma olvasná az ember a lapokból, hogy az ifjuság satnyul, így már abban az időben is láttak hasonló problémákat. Ezért ez elvasható az alábbi körlevélben.

" 349/ eln. szám. A nm. m. kir. cult. miniszter ur 14277. sz. a. leiratában élénk színekkel rajzolván népünk satnyulását, szaporodás helyett fogyását, a járványos betegségek terjedését s magas fokát, s ezek okául főleg a lakóhelyek egészségtelen levegőjét, a fertőző anyagokkal telített ivóvizet

jelöli meg s arra hív föl: hogy a tanuló gyermekek iskolai levegője állandóan tisztán tartassék; a hatóságok és tanítók ügyeljenek fel arra, hogy az iskola környékére, sőt az egész udvarra állati szemetek, ürülékek le ne rakassanak, a kutakra sehonnan az ily alapból származó méreg be ne hatolhasson; a rájuk bízott ifjúságot tanítsák általában az egészségtanra, de különben a szobalevegőnek tisztántartására; minden alkalommal figyelmeztessék őket a rossz levegő és a megfertőztetett víz használatából támadó életveszélyes betegségekre."

Abban az időben az egyes tanítói állások be voltak sorolva, üresedés alkalmával közölték, hogy melyik állásnak mennyi a javadalma. Így érzékeltetésül, hogy milyen különbségek voltak, néhányat kijegyeztem ezekből.

" Tiszt.körfelügyelő ur pályázatot hirdet a II-od osztályu hoboli tanítói állomásra, melynek jövedelme az ujabban eszközölt emeléssel 406 frt

Azok a tanítói állások jobbak voltak fizetés szempontjából, ahol a tanítók részben a papi teendőket / preoráns tanítói állások / is ellátták. Ilyen volt:

" T.Körfelügyelő ur pályázatot hirdet a halálozás folytán megüresedett " eddei " preoráns tanítói állomásra, melynek jövedelme lakás, belsőség. tűzifa és stólán kívül 488 frt 20 krajcár. "

De még ennél is jobb volt az alábbi.

" A rinya-ujlaki halálozás folytán megüresült, lakás, fa, kert és stólán kívül 645 frt 87 krajcárra felvett I-ső osztályu preoráns tanítói állomásra 1886-ik év január havának 1-ső napján záródó határidővel pályázat hirdettetik. "

Egy III.osztályu tanítói állás javadalma.

" A " viszlói " változás folytán megürült 307 frt 70 kr felvett 3-ad osztályu tanítói állomásra pályázat hirdettetik."

Találunk olyan bejegyzést is, melyből részletesebben kitünik, hogy miből is állt a javadalom. Ilyen az alábbi.

" A változás folytán megüresült, hivatalosan 457 frt 70 kr-ra felvett és így II-od osztályu kadarkuti tanítói állomásra pályázat hirdette-

tik. Az állomás díjlevelének főbb pontjai a következők: 20 p.m./pozsonyi mérő / buza, 20 p.m.rozs szelelve, 10 p.m.kukoricza, 30 frt készpénz és 400 forint alapítvány évi kamatai; 1 azaz egy bécsi mázsa hus, 6 hold szántó föld és 2 kocsi széna, s.t.b. "

A nagybajomi ref. egyház a nagyobbak közé tartozott, így ott többet tudtak fizetni még a segédtanítónak is. Így az ott meghirdetett állásra a pályázati hirdetés az alábbi.

" 594/el.n.sz.alatt pályázat hirdettetik a N.bajomi rendszeresített segédtanítóságra évi 320 frt fizetéssel.1889.aug.10."

Nem közlik, hogy mennyi volt a " bécz " - i IV.osztályu javadalom. Ez kisebb gyülekezet volt, így bizonyosan nem haladta meg a legkisebbet, melyet évi 300 frt-ba állapítottak meg.

A mindeneskönyv egyuttal anyakönyvül is szolgált. Itt fel vannak sorolva az iskolába beiratkozott tanulók névszerint és osztályok szerint. Kimutatásba foglalva, hogy melyik gyermek mikor született, mikor adták fel az iskolába, apjuk neve, hányadik osztályba jár, mennyi az engedéllyel és engedély nélkül mulasztott napok száma és két osztályzat: erkölcsi magaviselet, valamint képesség. Az 1883-ban 57 tanuló járt a belegi ref.iskolába. Csak kétféle osztályzat található: jó és jeles.

1884-ben 60 tanuló járt az iskolába. Ekkor már - más volt a tanító-ilyen megjegyzések is voltak az osztályozásnál: jeles, jó, elég, gyenge. Aztán meg vannak jelölve, akik nem református vallásuak voltak. Később még ilyen osztályzat is található: kellő, hanyag, sőt 1886-ban elégtelen is.

1888-tól kezdve már három osztályzat van az anyakönyvben: Erkölcs, Szorgalom, Képesség a tanulóknál.

Humoros bejegyzés is található a mindenekönyvben. Ugyanis 1889-ben, amikor az iskola tanítója Komjáthy Kristóf volt, csináltatott nevezett egy bélyegzőt s rajta: „KOMJÁTHY KRISTÓF ref.tanító BELEG” felirattal s azt rányomta a mindeneskönyv egyik lapjára. Ez a felirat, illetve bélyegző lenyomatát van huzva s fölé írva ceruzával: „Nincs joga!” Valószínű, hogy az iskola széki elnök huzta át. Aztán a tanító ezt is áthuzta s alá írta: „Azért is van!” Bár hosszabb feljegyzés itt nem található, va-

lőszinü azt jelenti, hogy nincs joga névbélyegzőt használni s a tanító meg-
haragudott s azért írta oda, hogy van !

Hogy a lelkész, mint iskolaszéki elnök és a tanító között nem valami
jó lehetett a viszony - ez általában sok helyen így is volt, hogy a pap és
a tanító rossz viszonyban éltek egymással - igazolja az alábbi bejegyzés.

" Kedden, 1890 május 17-én délelőtt a tanító ur távol lévén, mint
1890 május 24-nek délelőttjén is, iskoláztatás nem volt; délután május 27-
én, a gondnokkal megjelenvén, tanítót és tanulókat nem iskolába való fog-
lakozások közt találtuk. Kis Antal, sk. lelkész, Fodor József gondnok."

Alatta az alábbi bejegyzés található.

" Megjegyzés az 1890 május 27-iki bejegyzéshez: Nagyon csudálkozom
azon, hogy tiszt. Lelkés^rur iskolába nem illő foglalkozásnak minősítette ta-
nitó azon foglalkozását, hogy tanító tanítványainak mesélt, holott neki tud-
nia kellene azt, miszerint a tanítónak kötelessége nemcsak az elmét fárasztó
száraz tudományt, de az elmét felfrissítő meséket is előadni tanítványa-
inak. Komjáthy ~~Érika~~ Kristóf tanító."

Ez utóbbi néhány sor is mutatja, hogy bizony még a pap, aki iskola-
széki elnök volt, nem volt kellően járatos az akkori pedagógiai kérdésekben
s a tanító így magyarázta meg neki.

Ezután már mind kevesebb bejegyzés található, inkább a " szigorlatok"
idejére vonatkoznak. A legutolsó bejegyzés 1913-ban történt, s utána 1918-
ban néhány szó, ami azonban már nem mond semmit sem.

Természetesen nemcsak ennyi az egész, hiszen száz és száz oldalat
tenne ki, ha mindent lemásoltam volna. Korántsem ad teljes képet a kiegye-
zés utáni, illetve az 1868. XXXVIII. az ugynevezett Eötvös féle népoktatási
törvény iskolapolitikájáról, inkább csak betekintést azok számára, akik eb-
ben a tárgyban hosszasan el kívánnak mélyülni. Mert e korszak iskolapo-
litikája nélkül nehéz megérteni jelenünket. Ha ezen forrásmunkának tekint-
hető irással valakinek is hasznára lehetek, akkor a megsárgult lapok valla-
tása, nemegyszer nehéz olvasása nem volt hiábavaló csakugy, mint leírása.

Kiss József
Kiss József
ny. ált. isk. igazgató.
7541 K u t a s .
Ady E.u.12.

lőszinű azt jelenti, hogy nincs joga névbélyegzőt használni s a tanító megharagudott s azért írta oda, hogy van !

Hogy a lelkész, mint iskolaszéki elnök és a tanító között nem valami jó lehetett a viszony - ez általában sok helyen így is volt, hogy a pap és a tanító rossz viszonyban éltek egymással - igazolja az alábbi bejegyzés.

" Kedden, 1890 május 17-én délelőtt a tanító ur távol lévén, mint 1890 május 24-nek délelőttjén is, iskoláztatás nem volt; délután május 27-én, a gondnokkal megjelenvén, tanítót és tanulókat nem iskolába való foglalkozások közt találtuk. Kis Antal, sk. lelkész. Fodor József gondnok."

Alatta az alábbi bejegyzés található.

" Megjegyzés az 1890 május 27-iki bejegyzéshez: Nagyon csudálkozom azon, hogy tiszt. Lelkés^zur iskolába nem illő foglalkozásnak minősítette tanító azon foglalkozását, hogy tanító tanítványainak mesélt, holott neki tudnia kellene azt, miszerint a tanítónak kötelessége nemcsak az elmét fárasztó száraz tudományt, de az elmét felfrissítő meséket is előadni tanítványainak. Komjáthy ~~Értv~~ Kristóf tanító."

Ez utóbbi néhány sor is mutatja, hogy bizony még a pap, aki iskolaszéki elnök volt, nem volt kellően járatos az akkori pedagógiai kérdésekben s a tanító így magyarázta meg neki.

Ezután már mind kevesebb bejegyzés található, inkább a " szigorlatok" idejére vonatkoznak. A legutolsó bejegyzés 1913-ban történt, s utána 1918-ban néhány szó, ami azonban már nem mond semmit sem.

Természetesen nemcsak ennyi az egész, hiszen száz és száz oldalat tenne ki, ha mindent lemásoltam volna. Korántsem ad teljes képet a kiegyezés utáni, illetve az 1868. XXXVIII. az ugynevezett Eötvös féle népoktatási törvény iskolapolitikájáról, inkább csak betekintést azok számára, akik ebben a tárgyban hosszasan el kívánnak mélyülni. Mert e korszak iskolapolitikája nélkül nehéz megérteni jelenünket. Ha ezen forrásmunkának tekinthető irással valakinek is hasznára lehetek, akkor a megsárgult lapok valla-tása, nemegyszer nehéz olvasása nem volt hiábavaló csakugy, mint leírása.

Kiss József
Kiss József
ny.ált.isk.igazgató.
7541 K u t a s .